

Ксенія Бородін

**Українська пісня
в зацікавленнях
Вацлава Залеського**

Видавництво
Українського католицького університету
Львів 2017

УДК 398.8(477.83/.86)«18»+801.81(438)«18»(092)В.Залеський
ББК 82.3(4Пол+4Укр)52
Б833

Ксенія Бородін. *Українська пісня в зацікавленнях Вацлава Залеського.* Львів: Видавництво Українського католицького університету 2017, 228 с.

ISBN 978-966-2778-76-2

Монографія є першим комплексним дослідженням фольклористичної діяльності В. Залеського (псевдонім – Вацлава з Олеська). У ній проаналізовано збірник «Pieśni polskie i ruskie ludu Galicyjskiego» (Львів, 1833), передумови його створення, концепційні засади вступного слова, жанровий склад уміщених фольклорних текстів, питання зв'язку збірника з українською і слов'янською фольклористикою початку XIX століття.

Рецензенти:

д-р філол. наук, проф. *Роман Кирчів*

(Інститут народознавства НАН України у Львові)

д-р філол. наук, проф. *Оксана Лабащук*

(Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка)

Науковий редактор *Олена Гінда*

*Рекомендовано до друку
Вченою радою гуманітарного факультету
Українського католицького університету
(протокол № 8 від 9 листопада 2016 р.)*

ISBN 978-966-2778-76-2

© К. Бородін, текст, 2017
© Видавництво УКУ, макет, 2017

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. Передумови постання збірника	10
1.1. Біографічний контекст	10
1.2. Суспільно-культурний контекст	39
РОЗДІЛ 2. Збірник Вацлава з Олеська: теоретико-фольклористичний і жанрово-тематичний дискурси	59
2.1. Загальна характеристика	59
2.2. Концепційні засади збірника	69
2.3. Жанрова специфіка пісенного матеріалу	86
2.3.1. Класифікація народнопісенних жанрів	86
2.3.2. Обрядова пісенність	89
2.3.3. Позабрядова лірика	96
РОЗДІЛ 3. Збірник Вацлава з Олеська в науково-культурному контексті XIX – початку XX століття	123
3.1. Аналітично-критична рецепція «Пісень галицьких»	125
3.2. Творче осмислення народнопісенних матеріалів збірника	160
ВИСНОВКИ	183
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	188
АБСТРАКТ	207
ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК	222

Розділ 1

ПЕРЕДУМОВИ ПОСТАННЯ ЗБІРНИКА

1.1. Біографічний контекст

Аналітичне дослідження збірника «Пісні галицькі» передбачає звернення до біографічного контексту як однієї з передумов постання цієї праці. Адже для політика зацікавлення фольклором не вписується в горизонти очікування, тим більше фольклором передусім сусідського, а не власного народу. Додамо ще й факт, що В. Залеський став польським патріотом з переконання, а не виховання, а польська була мовою, яку він опанував уже в юнацькому віці (вести щоденникові записи польською він почав щойно у 22 роки!).

К. Осташевський-Баранський присвятив свою монографію біографії В. Залеського, проте поза його увагою залишилися факти, які стосувалися формування філологічних зацікавлень Вацлава з Олеська. Саме тому у книзі приділено особливу увагу філологічній діяльності вченого в контексті розвитку фольклористичної думки в Галичині першої половини XIX ст. Розгляд фактів біографії фольклориста, особливо дитячих і юнацьких років, дає змогу краще зрозуміти витоки і формування його як особистості. До аналізу залучено спогади та епістолярій українських і польських громадсько-культурних діячів тієї доби, що дало можливість глибше осмислити діяльність вченого.

Графи Залеські герба Доленга з 1690 р. володіли кількома маєтками біля Радома й Опочна (території сучасної центральної Польщі). Але за сто років їхні володіння прийшли у великий занепад, через що 1790 р. Філіп Залеський та його дружина Ма-

ріанна з роду Ленських були вимушені продати їх та переїхати у Галичину, де їм надали в оренду с. Северинку, що недалеко від Олеська. Проте і тут сім'я не встигає налагодити свій побут, як пожежа цілковито спустошує їхній дім. Подружжя приймає шляхетну допомогу й оселяється у сім'ї Олександра Желінського, який нещодавно отримав у володіння Олеський замок на Львівщині²². Саме там 18 вересня 1799 р. народився їхній єдиний син – Вацлав Міхал.

Нещаслива доля дісталася маленькому Вацлаву наче у спадок: він рано втратив матір, тож після Желінських опікуватися його невеликою сім'єю береться родина Замоївських. У передмові до «Пісень галицьких» він так писав про цей час: «Я народився в селі, проживши перші роки життя у повному затишку, я заховався у ті пісні, що так приємно приколисували мій дитячий вік, і які стали першими паростками сильного почуття...» [PG, s. IV]²³.

Батько В. Залеського працював управителем панських маєтків у селах Пеняки і Колтів. Панами в Пеняхах була родина Ігнація Мьончинського – одного з найбагатших і найвпливовіших землевласників Галичини. Він був колекціонером портретів (перш за все голандських, італійських), створив власну галерею (бл. 400 полотен). Його збірка стала основою галереї, відкритої у Львові 1911 р. в палаці Дідушицьких. Натомість у Колтові знаходився маєток графа Йозефа Баворовського – батька Віктора Баворовського, засновника великої книгозбірні з колекцією стародруків, творів живопису і графіки. Саме у цих селах батько Кароля Ліпінського Фелікс диригував поміщицькою капелюю і був учителем музики. Отже, Вацлав з Олеська з дитячих років був знайомий з майбутнім скрипалем-віртуозом, автором музичної частини збірника «Пісні галицькі». Очевидно, він

²² *Ostaszewski-Barański K. Waclaw Michał Zaleski...* – S. 2.

²³ Тут і надалі переклад – К. Б. (повний переклад уміщено у журналі «Міфологія і фольклор», Львів, 2010. – № 1 (5). – С. 61–70 та № 3–4 (7). – С. 79–91), цитую за виданням *Waclaw z Oleska [W. Zaleski]. Pieśni polskie i ruskie ludu Galicyjskiego.* – Lwów, 1833. – 529 s. Оскільки у монографії часто будемо звертатися до цієї праці, цитуючи ту чи іншу пісню або слова передмови, для компактності оформлення приміток подаємо умовне скорочення: [PG, s. IV], де PG – збірник «Pieśni polskie i ruskie ludu Galicyjskiego», s. IV – номер сторінки.

Кароль Ліпінський

також з дитинства особисто знав й ігумена Підгорецького монастиря – українського поета Юліана Добриловського, який активно спілкувався з Ф. Ліпінським. Тексти відомих пісень «*Дай же, Боже, добрий час*», «*Станьмо, браття, в коло*» і «*Тяжко знести тої розлуки*» авторства Ю. Добриловського Вацлав з Олеська вніс згодом до свого збірника.

З 1810 р. В. Залеський навчався в одній із львівських шкіл, у 1813 р. – вступив до академічної гімназії. Хлопець багато працює над собою: опановує гру на скрипці та фортепіано, вивчає французьку та німецьку мови, займається фехтуванням, кінною їздою, танцями, малюванням і плаванням. Коли Вацлаву виповнилося 18 років, помирає його батько – єдина рідна людина у цілому світі. До духовної втрати додається матеріальна скрута, обмаль стипендії, якої заледве вистачало на оплату гімназії. Вацлаву довелося залишити усі свої додаткові заняття і самостійно заробляти собі на хліб, даючи приватні уроки панським дітям.

Пам'ятаючи про волю батька, який завжди розумів, що не зможе залишити синові великого спадку і з дитинства скеровував його інтереси у правознавче русло²⁴, Вацлав Залеський вступає здобувати вищу юридичну освіту до Львівського університету. Завдяки великій працездатності та інтересу до наук упродовж 1821 р. він також додатково прослухав курс анатомії²⁵. Уже після закінчення університету у 1826 р., коли Вацлаву було 28 років, він знову став студентом новоутвореної кафедри полоністики у Львівському університеті, відвідуючи лекції проф. Миколи Михалевича²⁶ – відомого українця з Копичинців, що за сприяння

²⁴ Piskor A. Siedem ekscelencji... – S. 198.

²⁵ Ibid.

²⁶ Ostaszewski-Barański K. Waclaw Michał Zaleski... – S. 12.

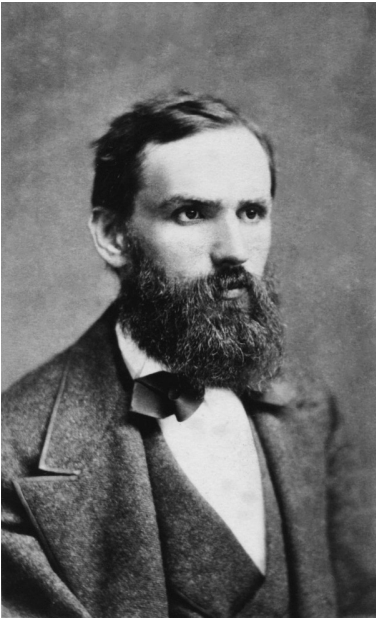
Йозефа Максиміліана Оссолінського та Г. Любарського з 1827 р. був призначений першим кустошем, тобто відповідальним в архіві Оссолінеуму – польського науково-дослідного товариства, що почало діяти на базі приватної бібліотеки.

Отже, вибір професії В. Залеського був зумовлений передусім домашнім вихованням, і він усе своє життя пропрацював урядовцем, пройшов шлях від «кандидата на концептowego практиканта» (1825) до першого з-поміж поляків губернатора Галичини (1848). Але коло інтересів дослідника не обмежувалося лише політикою та економікою. В. Залеський читав курси вищої математики та геометрії (1827, 1829, 1831–1832 рр.) на філософському факультеті у Львівському університеті, іноді заміняв лектора з філософії. За словами І. Франка, В. Залеський був «ґрунтовним знавцем німецької естетики, але одночасно і великим любителем творчості слов'ян»²⁷. Упродовж життя Вацлав з Олеська вивчив німецьку, польську, українську, італійську, угорську, англійську, французьку, російську, чеську і сербську мови. Розуміючи велике значення мови, В. Залеський у передмові стверджував, що аби навчитися «відкривати святиню народності», обов'язково необхідно оволодіти мовою та пізнати «звичний спосіб життя народу» [PG, s. XVII].

Учений активно цікавився мистецтвом: випробовував свої сили як поет, драматург, перекладач, театральний критик, публіцист. Згідно з думкою польського історика Кароля Естрейхера, В. Залеський «гаряче тягнувся до літератури, незважаючи на те, що таке зацікавлення вважалось поганою рисою для урядовця»²⁸. Дослідник постійно був активним у громадському житті країни, входив до багатьох організацій (у юнацтві – до товариства «Concordia», тоді до «Товариства об'єднаних слов'ян», літературних товариств і салонів, пізніше – до одного з перших львівських фінансових установ «Земського кредитного товариства Галичини», товариства «Доброчинних дам» (активним членом якого була його дружина), рицарського ордену,

²⁷ Франко І. Нарис історії української літератури... – С. 145.

²⁸ *Estreicher K. Wincenty Pol...* – S. 76.

Кароль Естрейхер

можливо, навіть масонської ложі²⁹. Безсумнівно, таке середовище мало безпосередній вплив на В. Залеського, а також було відображенням його естетичних, культурних і літературних поглядів та смаків. Відповідно до мети дослідження ми зосередимо увагу тільки на тих організаціях, які, на нашу думку, найбільше вплинули на творчий ріст фольклориста.

Інтерес до рідної культури зародився у В. Залеського в юнацькому віці під впливом роздумів «над своїм польським походженням»³⁰. Цьому сприяла його діяльність у товаристві німецької молоді «Concordia», членом якого він став у 1821 р. Гуртківці організовували літературні та філософські дискусії, публічні

читання віршів та ставили вистави. На той самий час припадає зацікавлення творчістю відомих світових письменників: спершу Ф. Шіллера, Й. В. Гете та В. Шекспіра, згодом Гомера, М. де Сервантеса, Г. Е. Лессінга, Й. Г. Гердера, І. Красіцького та А. С. Нарушевича. Усе це сприяло розумінню процесів творення європейської літератури загалом і польської зокрема. Учений вважав, що даний період у його житті можна охарактеризувати як «час, коли юнак усією силою розуму почав пізнавати наукові праці як античних, так і сучасних народів» [PG, s. V]. Зіставлення неминуче ілюструвало кризовість ситуації, в якій опинилася

²⁹ Натяк на це робить польський історик Б. Лозинський у праці «Szkice z historyi Galicyi w XIX wieku». З біографії польського діяча можемо припустити, що з масонством В. Залеський міг познайомитись, працюючи в університеті. Адже, як писав Л. Фінкель у книзі «Historia Uniwersytetu Lwowskiego», університетську ложу відвідували «всі найвидатніші професори». З іншого боку, В. Залеський з молодих літ працював в уряді, а більшість урядових високопосадовців Галичини, як пише М. Ходоровський у статті «Масони у Галичині XVIII ст.», були масонами.

³⁰ ЛНБ, ф. 5, спр. 7081/І, ІІ (Papiery Zaleskich).

польська культура. Адже навіть найбільш далекоглядні польські інтелектуали наприкінці XVIII ст., після трьох поділів Польщі та втрати її незалежності, малювали досить песимістичну перспективу подальшого розвитку її культури³¹. В. Залеський у передмові зауважив, що «польська література – говорю лише про поезію – за часів Зигмундів ніби впала нам з небес. (...) Польський народ був їй чужим, і вона також польському народу чужою зосталася» [PG, s. VII]. Роздуми про польську культурну ситуацію привели В. Залеського до мовного питання. Він згадував: «Прив'язаність до польської мови ніколи не була в мене на рівні сліпого інстинкту, я не міг би назвати її вродженою. Настало це пізніше через переконання»³². У 1821 р. Вацлав з Олеська повністю відмовився від німецької мови у побуті і почав писати всі неофіційні папери (щоденники, власні записи) та вірші виключно польською³³.

Перехід на польську мову відбувається з одночасним зацікавленням рідною літературою, що позначилося на тематиці його поезій. Любовна, пейзажна та філософська лірика поступається патріотичній, а згодом – історичній драматургії. Такі зміни чи не найкраще ілюструють погляди автора на суспільно-політичну ситуацію в країні, порушують проблему сприйняття та розуміння Польщі та України як «великої» і «малої» Батьківщини автора. Аналіз літературного осмислення України у літературних творах Вацлава з Олеська дає можливість глибше зрозуміти загальний настрій та суть передмови до «Пісень галицьких».

Про любов до Батьківщини писали ще письменники епохи Просвітництва. Під впливом їх творчості, найбільшою мірою І. Красіцького, Вацлав з Олеська створив низку патріотичних поезій. У ранній творчості В. Залеський вималював антропомічний образ Польщі, уособлюючи її з жінкою-матір'ю. Така метафора була усталена ще у старопольську епоху: Польща-мати – найсвятіше, що може бути на землі, яка «вигодувала волю

³¹ Артамонов С. Д. История зарубежной литературы XVII–XVIII вв. – М., 1978. – С. 589.

³² Ostaszewski-Barański K. Waclaw Michał Zaleski... – S. 7.

³³ ЛНБ, ф. 5, спр. 7081/I, II (Papiery Zaleskich).

власним молоком», а тепер «ярмом неволі притлумлена» (*Dzisiaj niewoli jarzmem przytłoczona, / Ta, co swą piersią wolność wykar-miła*)³⁴. У поетичних спробах прозорою є символіка потворного двоголового чорного орла, якого здуло вихором з даху будинку, а його місце мав би зайняти орел білий, який завжди опікувався польським народом³⁵. Відсутність волі, на думку поета, стала причиною великого культурницького занепаду. Для поета «воля і мистецтво – дві рідні сестри, одна без другої ніколи не виникне» (*Wolność i sztuka są dwie siostry rodnie, / Jedna bez drugiej nigdy nie postanie*). Автор відчував і розумів, що «коли була воля, Кохановський співав», «її промінням Красіцький зігривався» (*Gdy wolność była – Kochanowski śpiewał... Jej się promieniem Krasicki zagrzewał*)³⁶. Пізніше, у передмові до збірника Вацлав з Олеська критичніше оцінив творчість польських письменників епохи Ренесансу, вважаючи, що поети «від Кохановських до Красіцького і Нарушевича (...) польськими словами описували думки і почуття римські, французькі, ще інші, тільки не польські, саме тому загалом польського народу завжди були і залишаються чужими» [PG, s. VII]. Очевидно, таке переосмислення відбулося уже на пізнішому життєвому етапі, в молоді роки В. Залеський бачив у цих поетах найкращих представників польської поезії.

У ранній творчості В. Залеського Польщу із Римом та Грецією, що на весь світ славилися своєю культурою, поставлено в один синонімічний ряд: «Рим впав, Греції немає,... родючу польську землю чужий кінь топче» (*Rzym upadł, – Grecyi nie-ma, żyzną polską ziemię / Obsy koń tratuje!*)³⁷. Подібне порівняння, яке стало загальноновизнаним еталоном у поезії, було потрібне для підкреслення трагічності ситуації. Молодий В. Залеський боляче реагував на втрату незалежності Польщі, він дивувався, чому «та Польща, що буйно квітнула, сьогодні занепадає» (*Taże-to Polska, co bujnie kwitnęła, / A dziś niszczeje, upada?*)³⁸, а «народ,

³⁴ Ostaszewski-Barański K. Waclaw Michał Zaleski... – S. 294.

³⁵ Ibid. – S. 295.

³⁶ Ibid. – S. 294.

³⁷ Ibid. – S. 297.

³⁸ Ibid. – S. 294.

що славився хоробрістю та гостинністю... сьогодні вже майже забутий» (*Lud, co przez męztwo i gościnność słynął.../ Dzisiaj już prawie w pamięci zaginął...*)³⁹. Поет поставив риторичне запитання: «Звідки нас шалена та думка одурила, що Польща зникла і ожити не може. Польща, яка ніколи чужакам не служила!» (*Zkąd nas szalona ta myśl odurzyła, / Że Polska znikła, iż ożyć nie może.../ Polska, co nigdy obcym nie służyła!*)⁴⁰. На думку В. Залеського, у Польщі є ще останній шанс – не закопуватися «напівживою у землю», а звільнитися з-під «ярма неволі» і відвоювати власну незалежність. Проте віршовані заклики молодого поета не містили чіткої позиції щодо способу відновлення Польщі. У поезії не йдеться про вирішення політичної ситуації ані за допомогою громадянської війни, ані через культурницьку революцію. Сподівання В. Залеського ідеалізовано спрощені: він розраховував на спасенний вітер змін та Божу опіку над поляками.

Оспівуючи польські землі, В. Залеський не міг обійти увагою Україну, оскільки хотів бачити галицькі землі у складі польського краю. Пишучи про Україну, поети-романтики піднімали доволі екзотичну, цікаву і навіть модну проблему. Для польського романтизму було характерне двояке трактування України: з одного боку, ідеалізований варіант країни з чарівною природою та героїчною минувиною, а з іншого, – край, залитий кров'ю, з неприборканими емоційними козаками, що через свій темперамент винищують один одного. Для раннього В. Залеського Україна була «малою Батьківщиною» – краєм дитинства, найближчого оточення, ідеалізованою країною мрій. У його поезії Польща та Україна нерозривно ідилічно поєднані, що уособлюється у понятті Батьківщина: «Над Бугом, Дністром і там, де Дніпро шумить, там всюди, браття! народ польський славиться» (*Nad Bugiem, Dniestrem i tam, gdzie Dniepr szumi – / Tam wszędzie, Bracia! Naród Polski słynie*)⁴¹. «У тих краях, де Сян тихо пливе, де Буг мовчазний свої води несе, де Дністер шумить, оминаючи скелі, де Дніпро розділяє сусідні народи» (*Także*

³⁹ Ostaszewski-Barański K. Wacław Michał Zaleski... – S. 294.

⁴⁰ Ibid. – S. 293.

⁴¹ Ibid.

w tych stronach, gdzie San cicho płynie, / Gdzie Bug milczący swoje niesie wody, / Gdzie Dniestr szumi, gdy skały ominie, / Gdzie Dniepr sąsiednie rozdziela narody)⁴², там втрачений слов'янський рай на землі. Отже, ідею єдності українських та польських земель В. Залеський підтримував ще з молодих років, Україна і Польща були для нього нерозривним цілим.

Проте, молодий поет відчував різницю між польською та українською культурою. Український фольклор, знайомий Вацлаву з Олеська ще з дитинства, завжди приваблював письменника своєю красою. У цей період з'явилися вірші, позначені впливом українських народних пісень: «Камінь і зерно» (1821), «Суміх і Маланка, піснь староруська» (1823), «Українка» (1824), «Думка» (1825), переспів пісні «Їхав козак за Дунай» – «Тат, gdzie szumny Dunaj płynie» (1820). Творче осмислення українських народних пісень було однією з передумов їх наукового опрацювання. У цих віршах автор наслідував тематику, мотиви, образність та ритміку українського пісенного фольклору. У них постав образ відважного козака, який цінує звитягу більше, ніж кохання. Як зауважив О. Гончар, «образ козака, овіяного лицарсько-героїчним пафосом легенд і переказів, що найбільше репрезентує ідею народу в понятті романтиків, був для них моделлю романтичного героя, зразком національного характеру»⁴³. Козак стає символом нескореності не лише для українців, а й для поляків, які у період романтизму все частіше зверталися до оспівування козаччини. Найбільшим скарбом для козака, змальованого В. Залеським, є воля: «Козак вільний – або гине» («Kozak wolny – albo ginie»). Він не боїться поразки, запевняє свою кохану, що його військо непереможне, «якщо відвага не показова» (*Nasza musi być wygrana, / Gdyż odwaga nieprzebrana*)⁴⁴. Козак В. Залеського не войовничий, але закоханий і волюбний. Він не бореться з конкретним ворогом, не співпрацює з певним союзником, його кличе невизначена війна, він також

⁴² Ostaszewski-Barański K. Waclaw Michał Zaleski... – S. 291.

⁴³ Гончар О. І. Українська література передшевченківського періоду і фольклор. – К., 1982. – С. 211.

⁴⁴ Ostaszewski-Barański K. Waclaw Michał Zaleski... – S. 289.

щиро вірить у правоту своєї справи, заради якої полишає кохану дівчину, запевняючи, що ніколи не зрадить своїх почуттів. Фольклоризм Вацлава з Олеська проявився на рівні образів і стилізації поетичних творів під українські народні зразки, що було цілком характерним для раннього романтизму.

З часом В. Залеський відмовився від писання віршів, сподіваючись досягти літературних успіхів у драматургії. У своїх драмах він повністю відійшов від зображення ідеалізованої України, описуючи Україну трагічну, опирався на історичні події, доволі широко відображені у польській романтичній літературі. Перші обриси неспокійної України з'явилися у драмі «Молодий адвокат» (1822). У ній автор зобразив повне безправ'я бідного селянина, який звертається за допомогою до адвоката. Події розгортаються на тлі палкого кохання адвоката до доньки обвинувачуваного. Внутрішній конфлікт між сильним почуттям та професійним обов'язком вирішується досить ідеалізовано: обвинувачуваний поміщик тікає зі свого маєтку, звільнивши селян, а поміщикова донька виходить заміж за адвоката⁴⁵. Такою розв'язкою автор наблизився до реалістичного зображення дійсності, нетипового для романтичних творів. Замість ефектної самопожертви молодий Вацлав, уподібнюючи себе до головного героя, опоетизував доброзичливу долю, яка сприяє тим, хто при виконанні щоденних обов'язків вірить у дієвість своїх зусиль. Таким чином, літературна творчість В. Залеського містила окремі аспекти філософії романтизму: бунт проти пануючих порядків, розуміння окремішності національних культур, що базувалося на понятті «народний дух» (тобто на фольклорній традиції), польський романтичний месіанізм.

Усебічно зобразити історію, менталітет, побут та звичаї українського народу В. Залеський мав намір у драмі «Богдан Хмельницький». Автор намагався знайти історичне пояснення долі польського народу, становища поляків, у якому вони опинилися в XIX столітті. Це вимагало від драматурга звернутися до історичної тематики: відтворити переломні моменти національного минулого, пошукати аналогії у сьогоденні. Згідно

⁴⁵ ЛНБ, ф. 5, спр. 7081/II (PapieryZaleskich).

з поглядами автора, український народ належить до польської народності, а тому українське питання можна розв'язати лише в історико-культурному аспекті. За задумом автора, драма оспівувала рішуче настроєних волелюбних українців і в такий спосіб сприяла піднесенню патріотизму поляків⁴⁶. Оскільки драма не була дописана і в рукописах збереглися лише чернеткові замальовки, не можемо говорити про завершеність образу Б. Хмельницького та глибші ідеї автора.

Отже, українська проблематика, а з нею й українська культура та історія з молодих років були предметом зацікавлення та творчих пошуків В. Залеського. За Романом Піхманцем, автор оспівує те, що «залишило слід у його душі»⁴⁷: поезія Вацлава з Олеська свідчить про ознайомленість автора з українським пісенним фольклором, а драматургія – про знання життя простих українців, їхнього менталітету, побуту, традицій і проблем, про інтерес до української історії. Тематика і проблематика його поетичних та драматичних творів допомагає з'ясувати й таке, здавалось би, непросте питання: чому свідомий поляк об'єктом свого фольклористичного дослідження обрав не лише польські, а й українські народні пісні, адже тоді було «модно» перекладати сербську поезію або записувати білоруський фольклор? В. Залеський, як і більшість польських романтиків, сприймав Україну як частину Польщі, проте, на відміну від Северина Гощинського, не вважав себе співцем чи борцем за її волю. Літературна діяльність В. Залеського була першим кроком на стежці, яку пізніше торували представники «Української школи» в польській літературі, й стала основою для ґрунтовніших студій ученого з української культури.

Хоч деякі твори Вацлава з Олеська були надруковані у місцевих виданнях, вправним письменником він себе не вважав. Тому й відмовився від літературної діяльності. Натомість з 1825 р. він почав працювати журналістом у «*Rozmaitościach*», які виходили додатком до «*Gazety Lwowskiej*». Журналістська робота В. Залеського стала помітним явищем у галицькому культурно-

⁴⁶ ЛНБ, ф. 5, спр. 7081/І, ІІ (PapieryZaleskich).

⁴⁷ Піхманець Р. В. Психологія художньої творчості. – К., 1991. – С. 51.

му житті. Через невелику кількість дописувачів та оригінальних матеріалів альманах живився передруками з варшавської періодики та нечисельними перекладами з німецьких видань. Незважаючи на це, газета була досить популярною, оскільки залишалася єдиним джерелом суспільно-культурної інформації, написаної польською мовою. Хоча подані матеріали були оглядовими, у формі згадок чи нотаток, все ж містили інформацію про мистецьке життя країни та закордону⁴⁸. Польський учений Б. Надольський зазначав, що «відповідно до своєї назви – “Rozmaitości” писали майже про все, що стосувалося літератури, тому завжди могли знайти собі читачів, спраглих до новин та сенсацій, які крилися у невеличких замітках газети»⁴⁹.

Додаток «Розмаїтості»
до «Газети львівської»

Діапазон зацікавлень В. Залеського охоплював політику та економіку, літературу і фольклор, історію та мистецтво. Все це у поєднанні з активною громадською позицією якнайкраще ілюструє його публіцистична діяльність. Аналіз газетно-журнальної спадщини Вацлава з Олеська дозволяє глибше осмислити «вінець» його фольклористичної діяльності – збірку польських та українських народних пісень з Галичини та ґрунтовну передмову до неї.

Як слушно зауважив польський дослідник Б. Чарнік, В. Залеський дебютував на журналістській роботі ще у липні 1825 р., а не роком пізніше, як писав К. Осташевський-Баранський. Б. Чарнік довів, що стаття під назвою «*Ułomki i myśli*», підписана Philoludzkim z Oleska, могла належати тільки перу В. Залеського⁵⁰. Це була реакція на публікацію В. Дідушицького за підписом Philopolski, який активно критикував романс Й. У. Немцевича «Jan z Tęczyzna». В. Залеський відповів на

⁴⁸ *Ostaszewski-Barański K. Waclaw Michał Zaleski...* – S. 274.

⁴⁹ *Nadolski B. Lwowskie czasopiśmienictwo w XIX wieku // Pamiętnik literacki.* – Warszawa, 1936. – S. 454.

⁵⁰ *Czarnik B. Spór literacki o Jana z Tęczyzna (1825). Karta z dziejów krytyki w Polsce // Pamiętnik literacki.* – Lwów. – R. 4 (1905) – S. 205–217; R. 5 (1906) – S. 50.

критику окремими цитатами-афоризмами, вибраними з драматургії, естетики та літератури, і кожна цитата була контраргументом на слова В. Дідушицького. Таким чином, В. Залеський начебто не висловлював своїх особистих міркувань з приводу романсу, але водночас шляхетно заперечував авторові (*Krytyka powieści Niemcewicza Jan z Tęczyna* (1825, № 28); *Ułomki i myśli* (1825, № 30).

З 1825 р. жодна літературна подія не залишалася поза увагою В. Залеського: він редагував літературознавчі статті, співставляв переклади з оригіналами, робив критичний аналіз творів тогочасних авторів⁵¹, писав вірші з присвятою окремим подіям у польському літературному житті («*Do pszczoły galicyjskiej*», «*Do czytelników*»). Допишуючи у «*Rozmaitości*», В. Залеський демонстрував свої міркування і позицію щодо польської літератури, її сильних і слабких місць (*Obrona pisowni Felińskiego użytej w Galicyi pierwszy raz przez Kopystyńskiego, w przekładzie Fredry* (1825, №40); *O zabawach rymotwórczych St. Jaszowskiego* (1826, №37); *Wybór poezyi polskiej* (1827, №19); *Domy i Dwory* (1832, №42–48). Найчастіше він звертався до огляду драматургії, яка була ближчою його літературним уподобанням. Упродовж 1825–1834 рр. вийшло близько десяти театральних рецензій В. Залеського: *Barbara Radziwiłłówna A. Felińskiego* (1825, №23); *Krakoviaki i Górali W. Bogusławskiego* (1825, №3, 4, 6, 8); *Podkanclerz* (1826, №2); *Americanin we Francji* (1826, №23); *Matki rodu Dobratyńskich* (1823, №26); *Teatr polski we Lwowie. Czego po nim wymagać?* (1827, №1); *Kronika teatru* (1827, №7); *Machabeusze, dramat Cuvelliego i Leopolda*; *Lekarz swego honoru, dramat Kalderona* (1827, №10); *Obraz, tragedyja Houvalda*; *Kalderona życia dzieła* (1827, №10); *Ocena Edypa, tragedy Humnickiego* (1830, №25–41). Як зазначив Казимир Хлендовський, завдяки добрій обізнаності в німецькій естетиці, критичні огляди Вацлава з Олеська були ґрунтовними та відповідали всім вимогам цього жанру⁵². Отже, під впливом культурних здобутків європейців формувався критичний хист В. Залеського публіциста. Осмислення надбань сві-

⁵¹ Ostaszewski-Barański K. Waclaw Michał Zaleski... – S. 291.

⁵² Chłędowski K. Pamiętniki. Galicja 1843–1880. T. 1. – Wrocław, 1951. – S. 123.

тової літератури і мистецтва сприяло й фокусуванню уваги вченого на рідній культурі і культурі сусідніх народів.

Славістичні зацікавлення дослідника проявились у статтях з питань етнографії, статистики та географії, де В. Залеський приділив багато уваги південним слов'янам (*O Bułgari i Bułgarach* (1828, №85); *O drogach prowadzących od naszego Dunaju do Konstantynopola* (1828, №38); *Bośnia, Reseja i Hercegowina* (1828, №44, 45); *Polityczny stan Bułgarów* (1832, №3). Декілька статей дослідника присвячено Галичині, зокрема *O pisanie obrazów w kościele Farnym żółkiewskim* (1824, №2–3); *Wiadomość o Krynicy* (1829, №23); *O gościnach publicznych w Galicyi* (1834, №12–13); стаття *O Dniestrze w Galicyi* (1834, №12, 13) – переклад статті М. Стюгера. Статті про чеську культуру і літературу *Literatura czeska* (1827, №26) та *O czasopiśmie museum czeskiego* (1827, №26–36) надзвичайно зацікавили читачів, зокрема, Адам Росьцішевський – майбутній рецензент збірника «Пісень галицьких» – під їхнім впливом налагодив зв'язки з працівниками Чеського музею, що був науковим осередком чеської культури⁵³.

За час журналістської роботи вповні проявився хист В. Залеського: у статтях учений вдало поєднував аналітичний підхід з образно-емоційними відступами, виробивши свій особливий стиль. Великою заслугою дослідника є те, що він захощував до літературознавчої і фольклористичної діяльності слов'янських науковців. Окрім публіцистичних статей, у періодиці вийшла низка перекладів Вацлава з Олеська. Так, у «*Rozmaitościach*» були опубліковані переклади таких творів: повісті Й. В. Гете «*Prokurator*» (1827, №43–47); «*Osobliwe zdarzenie*» (1831, №51, 52), повісті І. Поллака (викладача Львівського університету) «*Ustęp życia kapitana B.*» (1832, №4, 5), «*Dorożkarz*» О. Дюма (1832, №15, 16), «*Podwójne oszukanie się*» П. Меріме (1834, №21, 22); «*Claude Geux*» В. Гюго (1834, №47, 48), а у 1837 р. на сторінках альманаху побачили світ переклади українських народних пісень польською мовою. За даними А. Середницького, німецькомовний збірник українських народних творів

⁵³ *Estreicher K. Zaleski Wacław Michał // Encyklopedia powszechna wydawnictwa Gutenberg. – Kraków, 1864 – Т. 18. – S. 249.*

у перекладі В. Залеського був опублікований після смерті перекладача у 1861 р. під назвою «Ruthenische Volkslieder»⁵⁴.

Перелік статей В. Залеського свідчить про його письменницький хист, широкий спектр зацікавлень та журналістську обдарованість. Його рецензії були першими справжніми зразками театральної критики в Галичині. Так, Владислав Завадзький писав про В. Залеського, що «він належав до найкращих письменників свого часу в Галичині, а його естетично-критичні статті в “Rozmaitościach” були окрасою цього видання та значно підносили його літературну вартість»⁵⁵. Учений також робив витяги із звітних документів, які проходили через уряд, тож читачі «Gazety Lwowskiej» отримували від Вацлава з Олеська також інформацію про ярмарки, торги, виставки тощо. Отже, у журналістській діяльності В. Залеський позиціонував себе як мистецтвознавець, літератор, народознавець та економіст.

Публіцистична діяльність Вацлава з Олеська викликала зацікавлення львів'ян: його статті читала велика кількість освічених галичан, проте зовсім мало осіб знало справжнє ім'я їхнього автора. Весь 1826 р. газетні публікації В. Залеського виходили під псевдо Kontraktowy. Тільки з 1827 р. за порадою М. Михалевича, редактора «Gazety Lwowskiej» і «Rozmaitości», В. Залеський почав підписувати свої праці псевдонімом W... z Oleska⁵⁶. Сучасна дослідниця історії польської літератури Доброслава Сверчинська зауважує, що у XIX ст. кількість псевдонімів у польській культурі значно зросла, що пов'язано з розвитком публіцистики, з одного боку, і втратою Польщею незалежності – з іншого. У цей час поновилися тенденція до підписування придбаним ім'ям, пов'язаним з певною місцевістю: Мазур, Литвин, Подолянин, Краков'янка, Обиватель з Познаньського, Стефан з Опатувка тощо⁵⁷. Польські дослідники В. Бенькович та Е. Швежавський вважають, що В. Залеський був вимушений

⁵⁴ Середницький А. Вацлав Міхал Залеський... – С. 77.

⁵⁵ Zawadzki W. Literatura w Galicji (1772–1848). – Lwów, 1878. – 447 s.

⁵⁶ Ostaszewski-Barański K. Waclaw Michał Zaleski... – S. 86.

⁵⁷ Świerczyńska D. Pseudonim, czyli kto jest kim: [Електронний ресурс] // Режим доступу до статті: <http://archiwum.wiz.pl/1997/97113500.asp>. (9.06.09). – Назва з екрану.

взяти псевдонім із соціальних міркувань, оскільки основною для нього була праця урядовця⁵⁸.

Публіцистична діяльність Вацлава з Олеська сприяла виробленню і шліфуванню науково-популярного стилю, яким пізніше була написана передмова до збірника. Саме в період публіцистичної діяльності ученого з'явився його псевдонім – В... з Олеська, який згодом буде підкореговано: Вацлав з Олеська. Так він підписав і видання «Пісень галицьких». Обраний псевдонім фонетично перегукувався з прізвиськом В. Залеського і вказував на його «малу Батьківщину». Схвальна реакція читачів на культурологічні теми, про які писав В. Залеський, стала для нього стимулом розпочати філологічні студії, а також вивчати проблеми фольклористики.

Крім вродженого інтересу до культури і мистецтва, що яскраво проявилось у публіцистичній діяльності ученого, велику роль у формуванні аналітичного підходу до народної творчості відіграло членство В. Залеського у «Товаристві об'єднаних слов'ян» (~1830 рр.). Учений повністю підтримував пропагандні товариством ідеї загальнослов'янської єдності. Організація, яка вже своєю назвою декларувала слов'янський федералізм, а за мету ставила ознайомлення з культурою та історією різних слов'янських народів, наведення контактів з культурними діячами слов'янських земель, згодом стала колыскою українського патріотизму на чолі з діячами «Руської трійці». Проте, коли галицька інтелігенція замислилась над власною народністю і почала протиставляти себе полякам та росіянам, В. Залеський підтримував ідею відновлення Польщі у її старих великолитовських кордонах. Під впливом ідей всеслов'янського єднання учений налагодив контакти зі слов'янськими науковцями, зокрема по-товаришував із словенським ученим Матеєм Чопом, ознайомив його зі станом української мови в Галичині, з українським фольклором. Як зазначає львівський історик Михайло Кріль, за пропозицією В. Залеського М. Чоп написав статтю про літературне життя в європейських країнах, яка була опублікована

⁵⁸ *Bieńkiewicz W. Poprzednicy Oskara Kolberga na polu badań ludoznawczych w Polsce. – Wrocław, 1956. – № 12. – S. 66.*

в «Rozmaitościach»⁵⁹. Вацлав з Олеська підтримував дружні стосунки з чеськими письменниками Яном Православом Коубеком та Вацлавом Ганкою – автором «Краледворських рукописів». У «Товаристві об'єднаних слов'ян» В. Залеський зустрічався з діячами «Руської трійці», познайомився з їхніми науковими поглядами, фольклористичним доробком. Члени гуртка поповнювали рукописний збірник В. Залеського пісенними матеріалами, обмінювалися літературою. У листі до Яна Коллара (1836 р.) Я. Головацький дякував адресатові за надіслані книжки, серед яких були збірники чеських та словацьких народних пісень і поема «Донька Слави», та повідомляв, що вони «широко використовуються в колах галицької інтелігенції, у тому числі і самим губернаторським секретарем В. Залеським»⁶⁰. Натомість В. Залеський, як вказує Михайло Шалата, «розуміючись на таланті, допомагав діставати Шашкевичеві необхідні книжки, усно доповнював відомості про польську культуру, які не можна було прочитати»⁶¹. За М. Возняком, Я. Головацький згадував, що спілкуючись у «Товаристві», В. Залеський звернув увагу молодих фольклористів на рукописну збірку народних пісень Івана Прача, яка знаходилась у бібліотеці Оссолінських⁶². Слушно вважає Р. Кирчів, що «у комплексі факторів, що стимулювали гурток до народознавчої діяльності, важлива роль належить підготовленому Вацлавом з Олеська» збірнику⁶³ і, очевидно, безпосередньому процесу його підготовки.

Отже, громадська діяльність В. Залеського суттєво позначилась на його становленні як науковця-філолога. Велике значення для формування поглядів ученого мало спілкування з однодумцями, їх поради і досвід. Членство у товаристві «Concordia» відіграло ключову роль у становленні патріотичних поглядів Вацлава

⁵⁹ *Кріль М.* Слов'янські народи Австрійської монархії: освітні та наукові взаємини з українцями 1772–1867. – Львів, 1999. – С. 232.

⁶⁰ Там само.

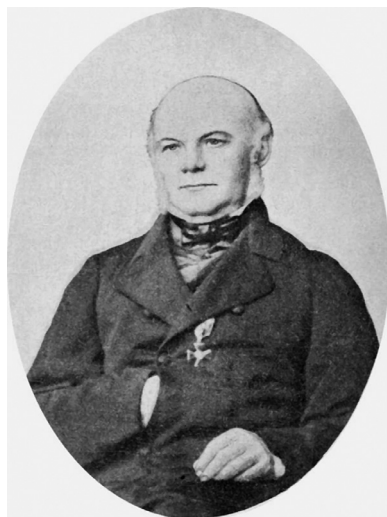
⁶¹ *Шалата М. Й.* Маркіян Шашкевич: життя, творчість і громадсько-культурна діяльність. – К., 1969. – С. 27.

⁶² *Возняк М.* Маркіян Шашкевич як фольклорист. – Львів, 1911. – С. 6.

⁶³ *Кирчів Р.* Етнографічно-фольклористична діяльність «Руської Трійці». – К., 1990. – С. 44.

з Олеська, його зацікавленні рідною культурою. Участь у «Товаристві об'єднаних слов'ян» значно розширила коло знайомств дослідника зі слов'янськими філологами, сприяла його інтелектуально-аналітичному росту, дала поштовх до порівняльних студій зі слов'янської культури.

Таким чином, погляди Вацлава з Олеська на народну поезію та її значення для культури зародились у нових історичних умовах, коли у польській літературі сформувався романтичний тип мислення, що характеризувався зацікавленням історією власного народу та її відображенням у народних піснях, легендах тощо⁶⁴. За Аліною Вітковською, саме у Львові, «де «вищі сфери» репрезентували космополітизм західного типу, особливо сприятливий ґрунт знайшли гасла навернення до народної літератури та слов'янофільські ідеї»⁶⁵, підтримані,

Яків Головацький

⁶⁴ На польських та українських землях починають з'являтися публікації з народознавства: у «Pamiętniku Warszawskim» була надрукована розвідка «Сватання, весілля та уродини українців на Червоній Русі» («Swactwa, wesele i urodziny u ludu ruskiego na Rusi Czerwonej») (1805) етнографа І. Червінського, яка стала фактичним вступом до його подальшої праці про наддністрянську околицю між ріками Стрий і Лімниця («Obrazy z okolic naddniestrzkich między Stryjem i Łomnicą», 1811). У журналі «Świczenia naukowe» З. Доленга-Ходаковський надрукував працю «Про дохристиянську Слов'янщину» («O Słowiańszczyźnie przed chrześcijaństwem», 1818), а К. Лях-Ширма в альманасі «Dziennik Wileński» за 1818 р. розмістив заклик, в якому майже дослівно цитував З. Доленгу-Ходаковського стосовно необхідності збирати «сільські пісні, казки, забобони, гадання та інше», які могли б слугувати для тлумачення історії, обрядів, багатобожжя та становлення національної літератури. Того ж 1818 р. К. Бродзінський надрукував переклад пісні «Їхав козак за Дунай» у «Tygodniku polskim i zagranicznym». Заклики З. Доленги-Ходаковського та К. Ляха-Ширми сприяли започаткуванню спеціальної рубрики «Етнологія» у «Tygodniku Wileńskim» (1819), де друкували народні твори та статті з фольклористики та етнографії.

⁶⁵ Literatura polska od średniowiecza do pozytywizmu / pod red. J. Z. Jakubowski. – Warszawa, 1974. – С. 355.

зокрема, Карлом Гютнером, Діонісієм Зубрицьким і Вацлавом з Олеська. Як зауважують Р. Кирчів та Ф. Стеблій, «вже у 20-х роках у Львові був розвинутий народознавчий рух»⁶⁶, що засвідчено «архівними матеріалами того часу, розрізненими записами фольклорних текстів, етнографічними нотатками, згадками у спогадах і листуванні сучасників»⁶⁷. Однак було б не зовсім правильним «виводити» фольклористичну діяльність дослідника з його суспільних позицій. О. Гончар зазначав, що «основним джерелом задоволення естетичних потреб... на західних землях у першій половині XIX ст. була уснопоетична творчість, до якої швидко зростав інтерес і в освіченому середовищі»⁶⁸. У передньому слові до збірника В. Залеський згадував, що коли йому довелося переїхати у місто, то він засумував за Олеськом, де проходили його дитячі роки, а втіху його меланхолії приносили «тільки пісні, що їх чув у дитинстві». Записавши з пам'яті двадцять пісень, В. Залеський започаткував майбутню збірку [PG, s. IV]. Перші фольклористичні записи зроблені з огляду на внутрішні потреби і суб'єктивну мотивацію самого В. Залеського: він не планував публікацію пісень. За первісним задумом «найбільшою метою збірника була власна наука» [PG, s. VIII]. З часом фольклористична діяльність настільки захопила ученого, що він почав залучати до цієї праці своїх знайомих. Збирання проводилося за спеціальною інструкцією, яку склав сам В. Залеський. Упорядник указував, що він також переписував пісні з рукописних збірок, поправляв, додавав, залучав кореспондентів на місцях [PG, s. IV].

У 1822 р., під час канікул, В. Залеський записував народні пісні, оповідання та приказки у Золочеві, Тернополі, Чернівцях, Івано-Франківську, Заліщиках⁶⁹. У 1823 р. він побував у м. Пулавах (Люблінщина), де познайомився з поетом і народознавцем Лукашем Голембйовським та автором першої бібліографічної

⁶⁶ Кирчів Р. Наука // Історія Львова. – Т. 2. – Львів, 2007. – С. 55.

⁶⁷ Там само.

⁶⁸ Гончар О. І. Українська література передшевченківського періоду і фольклор. – К., 1982. – С. 271.

⁶⁹ Ostaszewski-Barański K. Waclaw Michał Zaleski... – S. 355.

«Historii literatury polskiej» (1814) Феліксом Бернатовичем⁷⁰. Народознавчий осередок у Пулавах, з якого вийшли Самуель Богуміл Лінде, автор шеститомного словника польської мови, та З. Доленга-Ходаковський, а також брати Борковські, Август Бельовський та Луціян Семенський, справив сильне враження на В. Залеського⁷¹. У 1823 р. дослідник налагодив контакти з польським літературознавцем Казимиром Бродзінським, слова якого обрав епіграфом до свого видання.

Казимир Бродзінський

Важливо, що дослідник не обмежувався збором народного матеріалу, а прагнув осмислити його. Результатом наукових спостережень над фольклорними піснями стала розвідка В. Залеського «*O pieśniach ludu polskiego i ruskiego*», яку у 1827 р. учений надрукував у «*Rozmaitościach*». У ній під впливом З. Доленги-Ходаковського Вацлав з Олеська закликав до широкого збирання й вивчення народнопоетичної творчості; подав невелику інструкцію для збирачів, у якій наголошував на потребі ретельного та детального запису народних творів, їх критичному відборі⁷².

Упродовж 1827 р. В. Залеський після лекцій і занять мав можливість проводити зі студентами розмови на філософсько-літературні теми, агітував їх записувати народну творчість⁷³. Можливо, саме у цей період серед студентської молоді він знайшов собі інформаторів та кореспондентів для майбутнього збірника. На викладацькій роботі В. Залеський зблизився з професором математики Я. Пожняком, у якого під час лекцій

⁷⁰ ЛНБ, ф. 5, спр. 7081/I, II (PapieryZaleskich).

⁷¹ *Ostaszewski-Barański K. Waclaw Michał Zaleski...* – S. 355.

⁷² *Waclaw z Oleska [W. Zaleski]. O pieśniach ludu polskiego i ruskiego // Rozmaitości.* – Lwów, 1827. – № 45. – S. 353–359.

⁷³ *Ostaszewski-Barański K. Waclaw Michał Zaleski...* – S. 11.

помітив збірку «Сонетів» Адама Міцкевича. Я. Пожняк познайомив В. Залеського з Вінсентом Полем, який ще у 1829 р. видав книгу з вільними перекладами українських народних пісень німецькою мовою. Дискусії про народну творчість, які вели В. Залеський та В. Поль⁷⁴, сприяли формуванню поглядів учених на усну словесність, розширювали їхні відомості про фольклор.

Щоби відсторонити В. Залеського від контактів з літературними колами, у 1828 р. його перевели на роботу у м. Новий Сонч, де він отримав гарну нагоду поповнити свою збірку народних пісень. Але у квітні 1829 р. В. Залеського відкликали назад до Львова, де він розпочав працю у новоствореній урядовій комісії. У 1830 – 1831 рр., працюючи у м. Вадовіцах, В. Залеський також записував пісенний матеріал.

Отже, географія особистих записів дослідника не обмежувалась Львовом і прилеглими районами: користуючись життєвими обставинами, фольклорист збирав народну творчість усюди, де бував.

Таким чином, пісенні твори В. Залеський збирав майже десять років, проте, як дослідник зазначав у передмові, робота над збірником велась із перервами. Вацлав з Олеська не вважав себе добрим народознавцем, через те сподівався на фаховіші видання. Великі надії фольклорист покладав на З. Доленгу-Ходаковського, який «у короткому кошушку, з маленькою торбинкою на плечах і пляшкою горілки під пахвою ходив від села до села (...) і всюди просячи, намовляючи, пригощаючи, задобрюючи і сам співаючи, вицмоктував абсолютно все...», що стосувалося слов'янщини [PG, s. XI]. «Сам образ цього благородного оригінала, що мандрував від села до села, – писав І. Франко, – жив на устах молоді, овіяний маревом легенди»⁷⁵. Коли ж З. Доленга-Ходаковський помер, а про долю його записів не було відомостей, В. Залеський удруге розпочав роботу над своєю працею. Дослідник відзначив, що умови для народознавчих студій на цей момент значно покращились, адже поодинокі публіка-

⁷⁴ *Estreicher K.* Wincenty Pol, jego młodość i otoczenie. – Lwów, 1882. – S. 76.

⁷⁵ *Франко І.* Нарис історії української літератури в Галичині // Збір. творів: у 50 т. – К., 1984. – Т. 27. – С. 145.

ції пісень у польській періодиці сприймалися читачами з ентузіазмом. Вдруге В. Залеський перервав свою роботу, коли у 1827 р. в альманасі «*Państwowy*» була анонімно надрукована стаття Людвіка Пйонткевича «*O pieśniach ludu polskiego i ruskiego*», яка одночасно була передмовою та анонсом того, що в наступних одинадцяти номерах буде вміщена велика кількість народних пісень⁷⁶. Сподіваючись на наукове підґрунтя обіцянок щодо цього видання, В. Залеський знову полишив свою роботу над збірником, який «тоді був готовий ледве на половину» [PG, s. XII]. Побачивши, що обіцяний збірник так і не вийшов, дослідник іще з більшим натхненням продовжив займатися збиранням фольклору Галичини, а особливо пісень.

Нагромадження великої кількості фольклорних текстів було тільки одним із завдань В. Залеського. Незважаючи на величезний обсяг матеріалу, дослідник вирішив упорядкувати його згідно з методологічними напрацюваннями своїх попередників. Дослідник усвідомлював недосконалість вже опублікованих збірників пісень в інших слов'янських народів, тому прагнув на основі власної методології створити класифікацію пісенного матеріалу.

Наприкінці 1830 р. В. Залеський почав ґрунтовно упорядковувати майбутню збірку: «найняв писаря і кожного дня годинами диктував – але не завершив тої роботи», – зазначив він у щоденнику, який фрагментарно опублікував у своїй праці А. Піскор⁷⁷. У 1831 р. Вацлав з Олеська написав передмову до майбутнього видання, частково друкуючи її у «*Rozmaitościach*» під назвою «*O pieśniach ludu*». Галицька інтелігенція схвально сприйняла статтю, що також набула розголосу у слов'янських землях. М. Кріль зазначає, що М. Вашек на прохання словенця М. Чопа

Зоріан Долєнга-Ходаковський

⁷⁶ [Piątkiewicz L.] O pieśniach ludu polskiego i ruskiego // *Państwowy*. – Lwów, 1827. – S. 112–113.

⁷⁷ Piskor A. Siedem ekscelencji... – S. 209.

Вук Караджич

надіслав примірник «Rozmaitości» зі статтею Вацлава з Олеська до Словенії⁷⁸. Це заохотило В. Залеського до подальшої праці.

Цілий рік учений присвятив укладанню збірки: щоденно впорядковував та корегував тексти. Цього ж року в липні видавець Ф. Піллер – власник одного з найбільших на той час у Львові видавничо-друкарських закладів, що друкував урядові постанови, шкільні підручники та художню літературу, – розпочав роботу над замовленням В. Залеського. Вже у лютому 1833 р. у книгарнях

з'явилася праця під назвою «Pieśni polskie i ruskie ludu Galicyjskiego, zebrał i wydał Waclaw z Oleska».

Публікацією свого збірника В. Залеський випередив працю Жеготи Паулі, яка вже була підготовлена до друку, але не могла бути опублікована через цензуру, що оминула В. Залеського – відомою людини у політичних колах. Ж. Паулі у передмові зазначав, що через це йому самому довелося «вилучити ті пісні, що були більш-менш схожі» на пісні з книги Вацлава з Олеська⁷⁹. К. Осташевський-Баранський зазначав, що «цей збірник (“Пісні галицькі” – К. Б.) став найпопулярнішою книгою в Галичині, що навіть видавець Ф. Піллер, незважаючи на значний для тих часів гонорар, був у великому вииграші»⁸⁰. Польський літературознавець і фольклорист Ю. Крижановський вважає, що у польському романтизмі Вацлав з Олеська разом з А. Міцкевичем і З. Доленгою-Ходаковським посів таке саме місце, як Вальтер Скотт в Англії, брати Грімм у Німеччині, Вук Караджич у Сербії та Кірша Данілов у Росії⁸¹.

⁷⁸ *Кріль М.* Слов'янські народи Австрійської монархії: освітні та наукові взаємини з українцями 1772–1867. – Львів, 1999. – С. 232.

⁷⁹ *Pauli Ž.* Pieśni ludu polskiego w Galicyi. – Lwów, 1838. – II, S. I.

⁸⁰ *Ostaszewski-Barański K.* Pierwsze spory o alphabet... – S. 100.

⁸¹ *Krzyżanowski J.* Dzieje literatury polskiej. – Warszawa, 1979. – S. LXIX.

Фольклористична діяльність Вацлава з Олеська стала вагомим внеском у науку про народну творчість. Український дослідник М. Демкович-Добрянський зауважував, що Вацлав з Олеська «довершив відкриття народної пісні»⁸², а польський історик Г. Барич вважав, що вихід у світ збірника В. Залеського «для народознавства Галичини був переломним моментом»⁸³. Незважаючи на великий успіх «Пісень галицьких», Вацлав з Олеська полишив фольклористичну діяльність задля реалізації себе як садівника. Про неможливість подальшої роботи у цій галузі В. Залеський вказував у передмові: «Моя сьогоднішня посада та положення жодною мірою цього не дозволить» [PG, s. XIII]. Натомість шанувальники народної пісні хотіли бачити нові видання Вацлава з Олеська. Так, у 1846 р. Карел Йозеф Туровський видав книгу під назвою «Dodatek do zbiorów pieśni ludu polskiego i ruskiego», яку автор свідомо поставив на друге місце за значимістю після збірників В. Залеського та Ж. Паулі, що свідчить, передусім, про визнання першості та авторитетності вищезазначених праць.

Публікація збірника «Пісні галицькі» – умовна межа поділу життя Вацлава з Олеська на два важливі етапи. Перший – пов'язаний з активною участю у мистецькому житті Галичини: він писав власні твори, займався публіцистичною діяльністю, перекладав, досліджував народну творчість поляків і українців. Другий знаменується його частковим відходом від творчого життя. Проте публікація збірника назавжди закріпила за його упорядником статус «любителя та ізбирателя» (за словами К. Антоневича)⁸⁴ народних перлин, а тому ім'я В. Залеського у його сучасників завжди асоціювалося з фольклористичною діяльністю: слов'янська інтелігенція сприймала його саме як видавця й дослідника польських та українських народних пісень. До нього, як до поціновувача руської народної культури, українські

⁸² Демкович-Добрянський М. Українсько-польські стосунки у XIX сторіччі. – Мюнхен, 1969. – С. 22.

⁸³ Barycz H. Wśród gawędziarzy, pamiętnikarzy i uczonych Galicyjskich. – Kraków, 1963. – S. 254.

⁸⁴ Antoniewicz K. Przemowa w czasie obchodu pogrzebowego W. Zaleskiego... miana 26 marca 1849. – Lwów, 1849. – S. 1.

громадсько-культурні діячі зверталися за підтримкою. За його опіки та підтримки діяли патріотичні організації Польщі, і в той самий час він був у пошані цісарської родини, яка вважала його освіченим і виваженим політиком (з 1845 р. Вацлава з Олеська уповноважили вчити польської мови майбутнього цісаря Франца Йосифа)⁸⁵. Отже, саме завдяки збірнику за В. Залеським закріпився неофіційний титул «романтичного губернатора».

Важливим джерелом глибшого розуміння постаті В. Залеського стали кореспонденція та щоденникові записи тогочасних галицьких громадсько-культурних діячів. Листи, писані у справах і орієнтовані на певного адресата, коротко та без цензури змальовують відповідні події та їх учасників. Тому постать В. Залеського, політика і пошановувача усної народної словесності, в епістолярній спадщині польської та української інтелігенції поєднує в собі як об'єктивні, так і суб'єктивні дані – емоційні переживання, враження, надії, прагнення. Ще одним джерелом інформації про Вацлава з Олеська є приватні спогади, що у польському літературознавстві мають назву «*ramiętnikarstwo*» – жанр, наближений до щоденникових записів, мемуарів або подорожніх нотаток. Твори цього жанру набули популярності серед польської шляхти в епоху бароко. У них автори щоденно або час від часу занотували історичні події, життєві випадки, автобіографію та свої коментарі й роздуми. Завдяки відносній правдивості описаних фактів, вони були літературним документом певного часу. Важливою була авторська рецепція світу, етичні та естетичні погляди, адже такі записи переважно не були розраховані на широке коло читачів. На відміну від епістолярію, твори цього жанру частіше містять глибокі спостереження і роздуми автора, у них прозорою є оцінка постаті або події.

У своїх мемуарах польські письменники і громадсько-культурні діячі відзначали насамперед активну громадську діяльність В. Залеського, який, незважаючи на проавстрійську губерніальну посаду, залишався вірним патріотичним ідеалам і підтримував розвиток польської культури. Свого часу З. Ва-

⁸⁵ Середницький А. Вацлав Міхал Залеський... – С. 76–77.

сілевська зазначала, що з 1836 р., коли В. Залеського було призначено секретарем при губернаторі, в його руках були сконцентровані поліційні справи цілого округу, тому від нього повністю залежали відповідні накази⁸⁶. Регулярно буваючи в літературному салоні А. Висоцького, В. Залеський кілька разів попереджував С. Ґоцинського, якого розшукувала поліція за членство у «Związku Wolnych Polaków», про заплановану засідку. Дослідниця описала випадок, коли на одній з людних вулиць В. Залеський, секретар губернатора, випадково зустрів С. Ґоцинського, але зробив вигляд, що не впізнав його. А наступного дня видали наказ, щоб «небезпечного емігранта» шукали у протилежному напрямку, ніж той, де переховувався поет⁸⁷. Сам С. Ґоцинський у щоденнику, де описав свою подорож до Татрів («Dziennik podróży do Tatrów», 1853) писав про «добрий приклад пана Вацлава з Олеська», який, був добрим політиком, а й одночасно цікавився слов'янською культурою⁸⁸. У щоденникових записах К. Хлендовського є відомості про те, що у 1846 р. радник намісництва В. Залеський попередив молодого поета Р. Валенту про повстання, яке незабаром могло вибухнути в околицях Львова⁸⁹.

Польський дослідник К. Вика вказує, що поет Ц. Норвід тепло згадував вечори, які він провів у товаристві А. Міцкевича та В. Залеського – уважного слухача та ерудованого співрозмовника⁹⁰. Пізніше, як авторитетний посадовець, В. Залеський рекомендував у листі (від 18 січня 1849 р.) ректору Ягеллонського університету др. Маєрові взяти на посаду викладача кафедри польської літератури А. Міцкевича⁹¹. Сучасна польська дослідниця К. Поклевська вказує, що Вацлав з Олеська також сприяв

⁸⁶ Wasilewska Z. Z życia poety romantycznego. – Lwów, 1910. – S. 165.

⁸⁷ Ibid. – S. 174.

⁸⁸ Goszczyński S. Dziennik podróży do Tatrów. – Wrocław, 1958. – S. 151.

⁸⁹ Chłędowski K. Pamiętniki. Galicja 1843–1880. T. 1. – Wrocław, 1951. – S. 25.

⁹⁰ Wyka K. Pan Tadeusz. Studia o poemacie // Historia i teoria literatury. Studia Historii Literatury 1. – Warszawa, 1963. – S. 116.

⁹¹ Nowicki A. Mickiewicz jako niedoszły professor Uniwersytetu Krakowskiego // Przewodnik naukowy i literacki. – Lwów, 1887. – S. 630.

дозволу на видання альманаху «Haliczanin», який «виник з бажання створити амбітну і незалежну культурну інституцію»⁹².

Прихильне ставлення до В. Залеського простежуємо у листах українських діячів. Епістолярна спадщина українців Галичини свідчить, що вони ставилися до Вацлава з Олеська, в якому бачили захисника своєї культури, переважно з повагою та приязню. У листі до брата Якова (від 29.10.1847 р.) І. Головацький писав, що саме В. Залеському хотів дати журнал «Вінок русинам на обжинки» на цензурний огляд. Проте В. Залеський, через свою зайнятість, доручив це Ю. Любомирському⁹³. У спогадах Б. Лепкий писав про свого катехита М. Соневицького, який розповідав, як «на привітальне слово нашого посла Івана Жуківського» В. Залеський відповів, що «він родився на цій землі, що ця мова була першою, якою він у дитинстві довгий час балакав, та що він русинам не дасть зробити кривди»⁹⁴.

Упродовж 1845–1848 рр. В. Залеський був радником імператорського двору у Відні. Як писав у листі (від 24.07.1847 р.) до митрополита М. Левицького Г. Яхимович, українці Галичини «сподівались, що В. Залеський стане Віце-президентом Губерніальним», але президент Краус нікого не номінував на цю посаду⁹⁵. Коли ж 27 липня 1848 р. В. Залеський став першим серед поляків революційним губернатором Галичини, сподівання українців на його опіку дещо розвіялися. У листі (від 10.08.1848 р.) до Ю. Левицького Г. Яхимович писав, що він був «у нового губернатора Галичини», який дуже радо й щиро прийняв його, але «під впливом шляхти», можливо, «не найкращим чином буде сприяти нашим (русинів – К. Б.) інтересам»⁹⁶. Б. Лепкий у автобіографічних спогадах зазначив, що «міністерство просвіти у вересні того самого року (1848) завело мову польську в усіх гімназіях Галичини й у Львівській академії. А найдив-

⁹² Poklewska K. *Galicja romantyczna (1816–1840)*. – Warszawa, 1976. – S. 168.

⁹³ Студинський К. Кореспонденція Якова Головацького в літах 1835–49. – Львів, 1909. – С. 209.

⁹⁴ Лепкий Б. Наш катехит // Твори: в 2 т. – К., 1991. – Т. 2. – С. 518.

⁹⁵ Студинський К. Матеріали до історії культурного життя в Галичині в 1795–1857 рр. – Львів 1920. – С. 337.

⁹⁶ Там само.

ніше, що сталося це на внесок намісника Вацлава Залеського, того самого, що так пильно збирав наші етнографічні матеріали та який “русинам не дасть зробити кривди”»⁹⁷.

Після номінації на посаду губернатора В. Залеський вирушив до Кракова, де створив Національну гвардію⁹⁸. До Львова В. Залеський повернувся лише у грудні⁹⁹. Як і багатьох його сучасників, В. Залеського настільки захопив дух революції, характерний для центральної Польщі, що він навіть вів розмови на такі теми, як наприклад, «хто стане наступним польським королем?».

Події, що розгорталися у 1848 р., коли водночас із номінацією В. Залеського на губернатора двір таємно уповноважив командувача львівського гарнізону генерала Гаммерштайна виконувати функції диктатора Галичини, мали історичне значення, а тому знайшли відображення у спогадах сучасників. Ю. Левицький зазначав, що після бомбардування Кракова австрійськими військами, польські активісти перемістились у східну частину Галичини, яка отримала статус окремої провінції з українською меншиною. У листопаді антипольських репресій зазнав також Львів. Після протестів губернатора генерал оголосив ультиматум: бомбардування буде припинено після появи білого прапора на ратуші. За спогадами очевидців, В. Залеський намагався підняти повстання, проте інтелігенція була надто перелякана¹⁰⁰. Наступного дня революціонери прийняли ультиматум Гаммерштайна. Через ці події В. Залеського, як губернатора, було відкликано зі Львова.

У січні 1849 р. В. Залеського призначили керівником секції Міністерства внутрішніх справ¹⁰¹. Досвідчений політик вже

⁹⁷ Лепкий Б. Наш катехит... – С. 519.

⁹⁸ З цього періоду у фондах рідкісної книги Наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України збереглися два рукописи документів: *Zaleski W. Obwieszczenie o układaniu list osób prawo głosowania mających przy wyborach członków Rady Miejskiej miasta Krakowa... dnia 8 września 1848.* – Kraków, 1848. – 2 s.; *Zaleski W. Obwieszczenie o zaprowadzeniu tymczasowej Zwierchności gminnej czyli Rady Miejskiej w Krakowie... dnia 7 września 1848.* – Kraków, 1848. – 4 s.

⁹⁹ Piskor A. Siedem ekscelencji... – S. 224.

¹⁰⁰ Левицький Ю. 1 і 2 падолиста 1848 р. у Львові // ЗНТШ. – Львів, 1898. – Т. 25. – С. 36.

¹⁰¹ ЛНБ, ф. 5, спр. 7081/І (Papiery Zaleskich).

Гробівець родини Залеських
на Личаківському цвинтарі

передбачав реорганізацію Австрійської імперії. Євстахіїві Прокопчицю, послу до парламенту, він повідомив: «Австрія розлітається, а Польща мусить бути», і додав: «А ви, українці, коли не хочете бути з нами, то оглядайтеся на Київ або куди хочете»¹⁰².

24 лютого 1849 р. В. Залеський несподівано помер у Відні від пневмонії. 5 березня у Кракові в Маріацькому костелі відбулася поминальна Служба Божа, яку було проанансовано у місцевій газеті «Czas».

26 березня тіло перевезли й поховали у Львові у родинному гробівці на Личаківському цвинтарі. На його могилі епітафія:

*Powszechnie dobro prawych jego chęci
Jedynym było celem, zadaniem żywota.
I doróki cześć winną będzie miała snota
Trwać będzie imię Jego w narodu pamięci.*

В одному з некрологів В. Залеського було влучно названо «незабвенним ізбирателем руско-народних пісней»¹⁰³. Польський історик і письменник А. Креховецький указував, що «у суспільстві, яке мало б політичну незалежність, яке не повинно було б на кожному кроці боротися за свої політичні права, настільки винятковий чоловік, як В. Залеський, здобув би не тільки високе суспільне положення та славу (...), не лише залишив би по собі своєму народові величезний спадок своєї діяльності, але ще за життя... міг би споглядати свої заслуги з тріумфом»¹⁰⁴. Польський учений К. Чайковський зазначив, що «життя такого мужа підно-

¹⁰² Возняк М. Як пробудилося... – С. 169.

¹⁰³ ЛНБ, ф. 5, спр. 7081/II (PapieryZaleskich) – Арк. 563.

¹⁰⁴ Krehowiecki A. Słowo wstępne // Ostaszewski-Barański K. Waclaw Michał Zaleski... – S. I.

суть дух, наче героїчна драма про славні дні в його історії»¹⁰⁵. Має рацію С. Тарновський, коли пише, що В. Залеський залишив слід в «історії Галичини, а з тим в історії цілої Польщі»¹⁰⁶.

Отже, на тлі суспільно-політичних та культурних подій, що відбувалися в Галичині на початку ХІХ ст., постать Вацлава з Олеська була масштабною, а його літературно-критичний та фольклористичний доробок слугував гарним початком для розробки філологічних праць із літературознавства, перекладознавства, театрознавства та фольклористики.

1.2. Суспільно-культурний контекст

Період кінця ХVІІІ – першої половини ХІХ ст. в історії Галичини досліджено в працях українських та польських науковців, зокрема І. Франка, М. Возняка, Р. Кирчіва, К. Студинського, М. Щурата, К. Поклевської, І. Свенціцького, Г. Дем'яна, Г. Гербільського, М. Анкудович-Беньковської, В. Завадського, Б. Лозинського та ін. Тому тут лише окреслимо суспільно-політичний та культурологічний контекст як один із засадничих факторів збирацької та популяризаторської діяльності Вацлава з Олеська. Синхронне дослідження суспільно-політичного середовища Галичини вказаного періоду дає змогу простежити та визначити передумови створення збірника Вацлава з Олеська, а також глибше і ґрунтовніше осмислити висловлені автором ідеї, оцінити їх значення і значущість його книги.

Цей період став одним з переломних в історії Польщі: втрата незалежності, розподіл польських земель, розчарування наполеонівськими війнами, результатами Віденського конгресу. Як слушно зауважив польський літературознавець С. Маковський, повстання і політичні репресії (закриття Варшавського університету, Кременецького ліцею, конфіскації маєтків, заслання) спричинили активізацію конспіративної діяльності поляків і значною

¹⁰⁵ Czaykowski K. Waclaw Michal Zaleski przez K. Ostaszewskiego-Baranskiiego // Przegląd Powszechny. – 1913. – Т. 118. – S. 112.

¹⁰⁶ Tarnowski S. Kronika literacka // Przegląd Polski. – 1912/1913. – Т. 2. – S. 387.

мірою відсунули на другий план розвиток культури¹⁰⁷. Проте, у Галичині реакція на історичні події була дещо відмінною, ніж в інших регіонах. З цього приводу Ю. Прохасько зауважує, що «за роки після Віденського конгресу Галичина сформувалася (...) як культурна провінція, як особлива ідентичність, як дуже закрита, відтята кордонами і цензурою від подій в решті давньої Польщі, суворо контрольована поліцією, таємною і явною, коронна земля»¹⁰⁸. У часи правління цісаря Франца (1792–1835) на території Галицьких земель виробився особливий, нереволуційний, ненаціоналістичний, «нешкідливий», фольклористичний бідермаєрівський преромантизм¹⁰⁹, і культурне життя почало розвиватися, на відміну від інших районів Польщі, досить інтенсивно. Історичні факти переконливо свідчать, що у Львові та Кракові найшвидше відбулося поживавлення літературно-мистецької діяльності¹¹⁰. Таким чином, як слушно вказують Р. Кирчів та Ф. Стеблій, у Галичині було сформоване підґрунтя для розвитку науки і куль-

¹⁰⁷ Makowski S. Romantyzm. – Warszawa, 1995. – S. 524.

¹⁰⁸ Прохасько Ю. Галицький граф: [Електронний ресурс] // Ї. – Галичина – країна людей. – 2006. – № 43 // Режим доступу до статті: <http://www.ji.lviv.ua/p42texts/fredro.htm> (11.06.09). – Назва з екрану.

¹⁰⁹ Там само.

¹¹⁰ У 1817 р. було відновлено діяльність Станового Сейму і Львівського університету, закритого ще у 1805 р. У ці ж роки була затверджена Фондація бібліотеки Оссолінських, граф Скарбек розпочав будівництво театру, який незабаром почав відігравати першорядну роль у культурно-літературному житті Львова, у 1830 р. один з найвизначніших тогочасних літераторів А. Фредро написав ряд своїх найкращих комедій. Музейна збірка І. Чарториської в Пулавах дала початок музейництву: набуло популярності збирання старожитностей і матеріальної культури слов'ян, що пізніше переродиться в оспівування слов'янщини романтичними поетами. Галичина стала також осередком демократичного слов'янофільства: вже у 1821–1826 рр. у Львові діяло «Товариство прихильників слов'янства». До 1831 р. галицькі слов'янофіли, що гуртувались навколо альманаху «Zewonia», зокрема А. Бельовський, Л. Семенський, Д. Магнушевський, брати Дуніни-Борковські, були найбільш репрезентативною романтичною групою у Галичині. Слов'янофільство тут не мало наукового характеру, хоча товариство було задумане для «ознайомлення з літературою та історією різних слов'янських народів». Воно було радше політичним осередком, але також стало добрим підґрунтям для романтичних тенденцій оспівування та ідеалізації слов'ян, інтересом до їх культури та фольклору. У своїй творчості представники товариства опирались на фольклор і стародавні пам'ятки слов'янських літератур, а також поширювали патріотичні та демократичні ідеї.

тури: «Наявність у Львові університету, Інституту Оссолінських, Ставропігійського інституту створювала передумови для появи в освічених колах міста зацікавлень науковими дослідженнями в різних ділянках знань»¹¹¹. Однією з основних наукових і культурницьких тенденцій стало записування народної творчості з метою її збереження для наступних поколінь. В «Історії українського письменства» (1923) С. Єфремов стверджує, що польські збирачі етнографічного матеріалу «звернулися до нашої народної поезії почасти під впливом потужного тоді романтичного руху, почасти й через спеціальні причини, що викликали в польському письменстві так звану українську школу»¹¹². Як справедливо зазначає Р. Кирчів, «на зацікавлення життям народу, його освітою, традиційно-побутовою культурою мали вплив ідеї просвітительства, наполеонівські війни, польський революційний рух, пропаговані романтизмом постулати народності, інтенсивне розгортання народознавчої роботи в слов'янських країнах»¹¹³.

Десятки молодих романтиків мандрували країною, записуючи народні пісні та оповідання. Ян Чечот цікавився білоруськими піснями; З. Доленга-Ходаковський мав рукописний збірник фольклору з українських, білоруських і польських земель; К. В. Вуйціцький збирав польську народну пісенність; український і польський фольклор Галичини привернув увагу Ж. Паулі. Відомо, що у цей час над записами народних творів активно працювали українські дослідники: Г. Ількевич фіксував народні пісні у Коломиї, Городенці та їх околицях; І. Білинський на Бережанщині; М. Кульчицький на Стрийщині; К. Блонський на Станіславівщині; І. Вагилевич на Стрийщині, Станіславівщині, Чортківщині й Золочівщині¹¹⁴. Я. Головацький мав першу збірку пісень ще навчаючись у гімназії, коли записав пісні, які співав із товаришами¹¹⁵. Проте, на думку Миколи Зерова, «із таких діячів,

¹¹¹ Кирчів Р. Наука // Історія Львова. – Т. 2. – Львів, 2007. – С. 54.

¹¹² Єфремов С. Народна поезія // Історія українського письменства. – Київ; Ляйпціг, 1923. – Т. 1. – Р. V. – С. 290.

¹¹³ Кирчів Р. Етнографічно-фольклористична діяльність «Руської Трійці». – К., 1990. – С. 13.

¹¹⁴ Возняк М. Маркіян Шашкевич як фольклорист. – Львів, 1911. – С. 18.

¹¹⁵ Возняк М. Як пробудилося... – С. 95.

Павел Йозеф Шафарик

що перейнялися романтичним інтересом до народності, віддалися справі збирання українських пісень, на першому місці стоїть Вацлав з Олеська»¹¹⁶.

Народознавчі зацікавлення Вацлава з Олеська сформувались у період, коли у більшості слов'янських країн активізувався національно-визвольний рух, а разом з ним зародилося й зацікавлення національною літературою та народною творчістю. Іманентні потреби вивчення власного фольклору, посилені романтичними тенденціями, зумовили високу

активність збирачів та популяризаторів народної словесності. У слов'янських країнах з'явилися перші збірники фольклорних пісень: у Росії В. Трутовського (1776–1795), О. Колотиліна (1810), М. Львова та І. Прача (1790), Кірши Данілова (1818), М. Цертелєва (1819) та М. Максимовича (1827); у чеських землях Ф. Л. Челаковського (1822, 1825, 1827), Рітера з Рітерсберга (1825); на Моравії Й. Г. Галаса (1813); на території Словаччини П. Й. Шафарика (1823, 1827); у Сербії В. Караджича (1823, 1824).

Активізація збирацької діяльності на сусідніх теренах, регулярні публікації фольклорних зразків і заклики «іти в народ» на шпальтах часописів, особисте замилювання українською піснею та патріотичне бажання прислужитися власній культурі пробудили у В. Залеського ідею видати зібрання народних пісень. Накопичений фольклорний матеріал вимагав від ученого опрацювання, осмислення і систематизації. Для вироблення власної фольклористичної концепції Вацлав з Олеська звертався за досвідом до попередників.

Необхідність осмислення фольклорного твору, його поетики, побутування і функціонування вимагала від дослідника

¹¹⁶ *Зеров М.* Лекції з історії української літератури (1798–1870) / під ред. Д. Горзлін та О. Соловей. – Торонто, 1977. – С. 130.

опрацювання насамперед наукових і науково-популярних статей. У передмові, зокрема, він звертався до праць К. Бродзінського, Я. П. Воронича, К. Гютнера, Й. Л. Жуковського, В. Копітара та І. Б. Раковецького. Особливо дослідник відзначив розвідку З. Доленги-Ходаковського, назвавши його метод збирання «єдино правильним». Вацлав з Олеська писав, що праця «O Słowiańszczyźnie przed chrześcijaństwem» (1818) «повна глибоких думок, показує докладну ознайомленість автора з матеріалом..., нарешті його замилювання» предметом дослідження [PG, s. X]. В. Залеський зазначив, що він згрупував основні тези праць вищезгаданих учених: «Кому відомі вище названі праці, тому я навряд зможу розказати щось нове» [PG, s. XV]. Г. Дем'ян слушно вважає, що передмову упорядника «треба розглядати як своєрідне узагальнення фольклористичної думки в Галичині того часу»¹¹⁷.

Упорядника з юнацьких років захоплювали праці німецького слов'янофіла Й. Г. Гердера, про якого він писав, що всім йому завдячує¹¹⁸. Гердер пов'язував державне відродження Німеччини з піднесенням національної свідомості слов'ян, які своїм поступом могли посприяти національному відродженню інших народів. Великі надії німецький філософ покладав на український народ як на могутню цивілізовану націю. Свого часу слушно писав Т. Комаринець, що «популярності Гердера в слов'янських країнах сприяв той факт, що він цікавився їхнім фольклором»¹¹⁹. Ім'я німецького просвітника фігурувало у працях багатьох слов'янських народознавців: діячів «Руської трійці», І. Срезневського, О. Бодяньського, М. Костомарова, П. Й. Шафарика та інших. У своїх збірках перекладів «Народні пісні» (1778–1779) та «Голоси народів у піснях» (1807) Й. Г. Гердер наголошував, що джерелом національної літератури є фольклор, який виражається «народним духом» і підкреслює її

¹¹⁷ Дем'ян Г. Українська фольклористика в Галичині кінця XVIII – початку XIX століття. – Львів, 2004. – С. 86.

¹¹⁸ ЛНБ, ф. 5, спр. 7081/1 (Papierzy Zaleskich) – Арк. 428.

¹¹⁹ Комаринець Т.І. Ідейно-естетичні основи українського романтизму (проблема національного й інтернаціонального). – Львів, 1983. – С. 87.

Казимир Вуйціцький

індивідуальність. Упорядникові «Пісень галицьких» імпонували роздуми німецького вченого про велике значення і самотність народної поезії, а також думки про те, що у фольклорі відобразилися характер, мислення та почуття народу. Від Й. Г. Гердера В. Залеський запозичив тезу про поділ поезії на природню і штучну, про те, що у фольклорних піснях відображено історію народу, найкращі приклади «живої граматики» та «словникового складу», «архів народів, скарбницю науки і релігії». Велика повага В. Залеського до німецького філософа проявилась

безпосередньо у збірнику «Пісень галицьких». Слова Й. Г. Гердера з праці «Голоси народів у піснях» учений використав як епіграф до своєї передмови.

Хоч основою фольклористичних поглядів Вацлава з Олеська була німецька філософія, у формуванні його концепції значна заслуга належить передусім слов'янським ученим. Зокрема, одним з перших про нагальну необхідність польського фольклорного зібрання написав Я. П. Воронич у статті «O pieśniach narodowych» (1805), що була опублікована у «Roczniku Towarzystwa Warszawskiego przujacisł nauki». За К. В. Вуйціцьким, «під час бурхливих воєн між класиками і романтиками» Я. П. Воронич, який був священиком, щодо літератури займав «окрему позицію, сповнену християнських чеснот»¹²⁰: він оспівував славне минуле польського народу в творах, переповнених вдячністю пам'яті предків та релігійними повчаннями. У своєму публіцистичному виступі Я. П. Воронич емоційно закликав усіх небайдужих до «людського духу» збудувати «надгробок народній пам'яті», навіть перерахував чотирьох активістів, що вже зголосилися до співпраці як за-

¹²⁰ Wójcicki K. W. J. P. Woronicz // Encyklopedia powszechna. – Warszawa, 1864. – Т. 27. – С. 832.

писувачі фольклорного матеріалу¹²¹. Погляди на усну словесність як на релікти минулих епох, що потребують негайної фіксації задля збереження, стали типовими у романтичній фольклористиці і мали вплив на формування В. Залеського-фольклориста.

Свою концепцію народності Вацлав з Олеська вибудовував на основі теоретичних праць К. Бродзінського, насамперед «O klasycznosci i romantycznosci tudziez o duchu poezji polskiej» (1818). У ній К. Бродзінський виступив проти французького псевдокласицизму, який порівняв з «добре вимощеною, гарно і рівномірно засадженою деревами дорогою, одноманітність якої починає вже набридати»¹²². Він закликав польських поетів відмовитися від наслідування інших літератур (не бути «відлунням чужоземців»), аргументував потребу наближення літератури до народної поезії, необхідність використовувати сюжети і мотиви з власного національного фольклору, розвивати національні начала у поезії, відмовляючись від догматичної поетики¹²³. Праця К. Бродзінського була авторитетним підґрунтям для фольклористів доби романтизму, зокрема, на міркування польського теоретика романтичної літератури неодноразово покликався також М. Максимович. Уривок, в якому йдеться про народну пісню як про «найгарніший... пам'ятник народного духу», Вацлав з Олеська обрав епіграфом до збірника пісень.

Обстоював ідею фольклоризації літератури і К. Гютнер, який у 1822 р. на сторінках альманаху «Pielgrzym Lwowski» опублікував добірку польських та українських пісень з передмовою, де обґрунтував велику значущість народних пісень у часі творення авторської «артистичної поезії»¹²⁴. Ця теза знайшла своє місце у передмові до збірника, думка про необхідність онароднення літератури була повністю підтримана В. Залеським. Те, що К. Гютнер опублікував ноти до пісень, могло наштовхнути В. Залеського на ідею музичної частини до його збірника.

¹²¹ Woronicz J. P. O pieśniach narodowych // Rocznik Towarzystwa warszawskiego przyjaciół nauki. – Warszawa, 1805. – Т. 6. – S. 308–318.

¹²² Brodziński K. O klasycznosci i romantycznosci tudziez o duchu poezji polskiej (fragment) // Makowski S. Romantyzm. – Warszawa, 1995. – S. 45.

¹²³ Ibid. – S. 45–47.

¹²⁴ [Hütner K.] Śpiewy ludu // Pielgrzym Lwowski. – Lwów, 1822. – S. 86–95.

Наступного року в цьому ж альманасі була надрукована стаття Д. Зубрицького про народну поезію («O śpiewach ludu polskiego»)¹²⁵, яку Вацлав з Олеська майже оминув, навіть не назвав її автора, якого не міг не знати, а тільки зауважив, що «наступного року цей заклик, щоправда дещо слабший, знову був повторений у “Pielgrzymie”» [PG, s. XII]. Саме зі статті Д. Зубрицького В. Залеський запозичив окремі позиції жанрово-тематичної класифікації народних пісень, виокремлюючи історичні, весільні, пастуші, ремісничі (цехові), мисливські тощо.

Переконання у необхідності «освіжити» польську літературу за допомогою народного слова висловлювали видавці альманаху «Haliczanin»: В. Хлендовський, А. Бельовський, Л. та Й. Борковські та інші. Друкуючи переклад «Краледворського рукопису», Л. Набеляк написав передмову, в якій підтримав і розвинув погляди К. Бродзінського на літературу. Виступи провідних діячів науки і мистецтва з приводу фольклору і літератури заохочували Вацлава з Олеська до народознавчих пошуків і досліджень, мотивували актуальність його роботи.

Фонетичний принцип записування і публікації фольклорного твору сформувався у Вацлава з Олеська під впливом ідей В. Копітара, який у своїх статтях висловлював думки про доцільність латинки на письмі для всіх слов'янських народів, а також пропонував послуговуватися не єдиними орфоепічними нормами, а правописом на фонетичній основі без сталих норм, що призвело б до індивідуального написання фактично у кожному населеному пункті Галичини. Цей підхід В. Залеський намагався застосувати при укладанні збірника. І хоча подібна система правопису була недоречною стосовно мови загалом, фонетичний принцип виявився прийнятним для записування народних творів і до сьогодні зберіг свою актуальність.

Посилений інтерес до народної творчості у польській культурі співпав зі слов'янофільством. За А. Піскором, Вацлав з Олеська «був одним з перших львівських літераторів, якого опанував модний тоді дух слов'янщини»¹²⁶. Дослідник підтримував ідеї

¹²⁵ [Zubrzycki D.] O śpiewach ludu polskiego // Pielgrzym Lwowski. – Lwów, 1823. – S. 49–50.

¹²⁶ Piskor A. Siedem ekscelencji... – S. 212.

тих діячів, які на підставі мовної спорідненості слов'янських народів мріяли про культурне об'єднання всіх слов'ян. Зокрема, І. Б. Раковецький (статті «O stanie cywilnym dawnych słowian» (1820), «Rys historyczny zwyczajów, obyczajów, religii, praw i języka dawnych słowiańskich i słowiano-ruskich narodów» (1820), «Rys historyczny początku i stanu języka słowiańskiego i polskiego» (1820)), вбачав розквіт польської культури у тісному єднанні з культурами інших слов'ян, особливо росіян. Вацлав з Олеська був більше схильний до відновлення «старої Польщі», проте загалом панславістичні настрої простежуються у всьому тексті передмови. Спільна публікація українських і польських пісень також цілком відповідає слов'янофільським поглядам (поза політичним підтекстом).

Отже, праці Й. Г. Гердера та З. Доленги-Ходаковського стали прикладом і водночас поштовхом для формування народознавчого захоплення В. Залеського. Висловлені ними міркування були суттєвими для періоду перших публікацій народних творів. Ідеї та думки К. Гютнера, К. Бродзінського, Я. П. Воронича, В. Копітара, яких учений знав особисто і з якими міг дискутувати, мали загальний стимулюючий вплив на його фольклористичну діяльність.

Натомість на теоретичній частині збірника найбільше позначилися думки Л. Пйонткевича, Й. Л. Жуковського та Д. Зубрицького, ремінісценції з яких наводяться у передмові до «Пісень галицьких».

Добре відомою В. Залеському була стаття Л. Пйонткевича «O pieśniach ludu polskiego i ruskiego», що анонімно вийшла в альманасі «Rątnik narodowy» (1827). У цій праці Л. Пйонткевич запропонував власну класифікацію українських і польських пісень, оцінив народну пісенність з позиції естетики і літератури, означив характерні риси поетики слов'янських пісень. Р. Кирчів зауважує, що «у вступній статті до збірника 1833 р. (Вацлав з Олеська – К. Б.) обмежився лише дуже загальною згадкою про неї, не назвавши її автора, хоч напевне не міг його не знати»¹²⁷. В. Залеський, який,

¹²⁷ Кирчів Р. Одна з ранніх фольклористичних праць Галичини // ЗНТШ: праці секції етнографії та фольклористики. – Т. 230. – Львів, 1995. – С. 370.

вірогідно прагнув наукової коректності, не оминув у передмові публікації Л. Пйонткевича, але з міркувань соціально-політичних або особистих не назвав його прізвища, бо він на той час був у конспірації. Зі статті Л. Пйонткевича Вацлав з Олеська запозичив три польські ліричні пісні. Він погодився з думками автора щодо кількості історичних пісень та дум у польському фольклорі, доповнив сформульовану Л. Пйонткевичем характеристику основних тем української народної поезії (туга, розпач, нарікання на долю); на прикладах проілюстрував тези Л. Пйонткевича про українські пісні – як «свідoctва про його (народу – К. Б.) долю, смаки, освіту, працю, словом про цілий його спосіб життя»¹²⁸. Р. Кирчів слушно вважає, що праця Л. Пйонткевича була «затінена і навіть абсорбована» передмовою В. Залеського¹²⁹.

Стаття Л. Пйонткевича викликала великий інтерес і започаткувала дискусію на сторінках «Rozmaitości» (1827). Один з опонентів, який підписався Матвієм з Галича, полемізував з автором з приводу питання, чи «дійсно проста людина є в стані римувати гарні вірші, а тим більше, чи ці римування можуть бути первістками народної культури, думки та почуттів простої людини». Автор також поставив під сумнів тезу про «вищість простацьких пісень над сучасними творами»¹³⁰. Відповідь Л. Пйонткевича не була надрукована, натомість у дискусію вступив В. Залеський. Він не спростовує зауваження Матвія з Галича, проте обіцяє, що при нагоді продемонструє на конкретних прикладах народних пісень правдивість наведених тез, маючи на увазі, швидше за все, реалізацію цього у майбутній збірці¹³¹. Полеміка в рамках літературних та філософських статей була типовою для тогочасної критичної літератури. Вона свідчила про популярність культурологічних публікацій і читацький попит на них.

¹²⁸ [Piątkiewicz L.] O pieśniach ludu polskiego i ruskiego // Pamiątek narodowy. – Lwów, 1827. – S. 91.

¹²⁹ Кирчів Р. Одна з ранніх фольклористичних праць Галичини // ЗНТШ: праці секції етнографії та фольклористики. – Т. 230. – Львів, 1995. – С. 368.

¹³⁰ Maciej z Halicza. Literatura krajowa // Rozmaitości. – Lwów, 1827. – №25. – S. 210.

¹³¹ Waclaw z Oleska [W. Zaleski]. Uwagi nad krytyką // Rozmaitości. – Lwów, 1827. – №28. – S. 267.

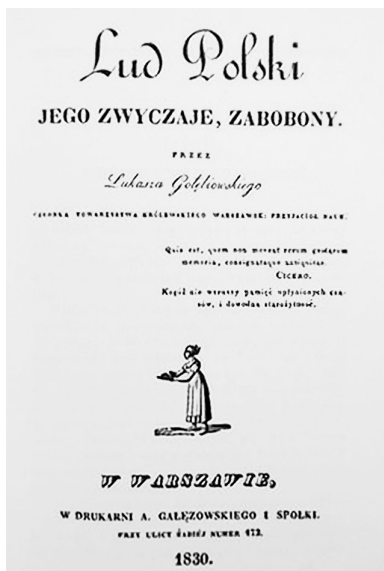
Безпосередній вплив на передмову Вацлава з Олеська мала стаття Й. Л. Жуковського «O pieśniach ludu», що вийшла друком в альманасі «Melitele» (1830)¹³². У ній автор мав намір зробити огляд слов'янського фольклору, основну увагу зосереджуючи на польському матеріалі. Найповніше Й. Л. Жуковський охарактеризував особливості польської пісенності: звернув увагу на гендерну диференціацію різних пісенних жанрів, поділив пісні на групи і дав кожній характеристику, зробив припущення про час і місце творення пісень, висунув гіпотезу про причину «убогості» польської усної словесності порівняно з іншими слов'янами. Друга частина статті була присвячена прозовим фольклорним жанрам: історичним оповіданням, легендам, байкам, повір'ям та етнографічним заувагам про сільські музичні інструменти, вроки, гру «Коло», забави при розмові (biesiadne gry) тощо. Наприкінці статті автор висловив думку про поступове згасання традиційної культури, як він висловився, «поляк не пам'ятає нічого», окрім трьох релігійних пісень¹³³. Зі статті Й. Л. Жуковського Вацлав з Олеська повністю запозичив характеристику краков'яка як короткої пісні довільної тематики, у якій перша строфа – замальовка з природи, а друга – образ, з нею пов'язаний. Поділ Й. Л. Жуковського польської народної пісенності на краков'яки, «довші жіночі пісні» та пісні обрядові (причому йдеться виключно про рідно-обрядові) був переосмислений і суттєво доповнений В. Залеським. Помітний вплив на Вацлава з Олеська мала ідея Й. Л. Жуковського про недостатню збереженість польської народної пісні, причиною чого автор назвав відхід простої людини від природи¹³⁴.

Фольклористичний дискурс того часу умовно можна було поділити на публіцистичний та науковий. В. Залеського не задовільняв перший формат: розуміючи фольклор як галузь синкретичну, він прагнув знайти взірці комплексного осмислення

¹³² Żukowski J. L. O pieśniach ludu // Melitele. – Warszawa, 1830. – R. 2. – S. 86–104.

¹³³ Ibid. – S. 91.

¹³⁴ Ibid.

Книга Лукаша Голембйовського

фольклорних явищ, тому особливу увагу приділяв монографічним розвідкам. Зокрема, Вацлав з Олеська орієнтувався на роботу Л. Голембйовського «Lud Polski, jego zwyczaję, zabobony» (1830). Ця праця містила достатньо ґрунтовний етнографічний та фольклорний матеріал народів, що проживали на території «старої Польщі»: поляків, білорусів, литовців і українців. У книзі описано народний побут, одяг, танці, повір'я, демонологію, забобони, обряди, звичаї, народну медицину тощо. Великим здобутком праці Л. Голембйовського стало те, що автор наголосив на відмінності різних народів, вважав, що всі «zasługowują

na okremий opis»¹³⁵. Автор вказував, що «люд польський і руський, розділений в одному місці, змішаний і поєднаний в іншому, проте завжди має свої особисті риси»¹³⁶. Групуючи великий за обсягом і різномірний за змістом матеріал, дослідник насамперед послуговувався географічним принципом упорядкування, і при цьому виокремлював: люд гуцульський, краківський, кулявський, мінський, литовський, подільський і руський. Для кожної групи дослідник окреслив географічні межі проживання, описав народний одяг, доповнив етнографічну інформацію фольклорними текстами: піснями, прислів'ями, повір'ями, сюди ж додавав і літературні вірші. Найповніше у збірнику був представлений весільний обряд кожної із зазначених груп, а також сербів. Автор описав й королівські весілля, таким чином прокваліфікував такі відомості як народознавчі. У книзі міститься й народний календар, у якому згруповані обряди, традиції та повір'я, приурочені до певних днів і пір року. Отже,

¹³⁵ Golebowski L. Lud Polski, jego zwyczaję, zabobony. – Warszawa, 1830. – S. 1.

¹³⁶ Ibid. – S. 12.

книга Л. Голембйовського була певною мірою систематизованим описом вибраних народознавчих відомостей про поляків, українців, литовців, білорусів і сербів, але їй бракувало підсумково-узагальнюючого розділу.

У 1832 р. В. Залеський написав відгук на книгу «Lud Polski», під назвою «Wiadomości o dziełach Łukasza Gołębiowskiego»¹³⁷. Головною метою своєї публікації Вацлав з Олеська назвав потребу «донести до широкого загалу» інформацію про «грунтовне дослідження скарбу народності», що стало «працею цілого життя» Л. Голембйовського¹³⁸. Рецензент зробив огляд змісту книги, особливо підкреслив використання великої кількості різнорідних джерел: книг, рукописів, усних переказів, приватного листування, особистих спостережень тощо. Рекомендаційний характер мали зауваги В. Залеського, що стосувалися здебільшого систематизації матеріалу та форми викладу. Він вважав хронологізацію за століттями невідповідною, а пропонував натомість групувати дані згідно з ключовими подіями в історії: початок християнства, прийняття Магдебурзького права окремими містами, приєднання Червоної Русі до складу Польських земель тощо. На думку рецензента, важливим додатком до такої роботи міг стати алфавітний покажчик з коротким поясненням реалій та географією їх побутування¹³⁹. Загалом Вацлав з Олеська підкреслив необхідність роботи на цій ниві, оскільки така «енциклопедія» ще потребує доповнень і «буде корисна всім, хто цікавиться польськими старожитностями»¹⁴⁰. Дослідник вважав, що своєю працею Л. Голембйовський охопив багато різнорідного матеріалу, але й багато упустив. На його думку, краще було б зосередитись на одному предметі дослідження і вичерпати його ґрунтовно. Можливо, саме праця «Люд польський» наштовхнула Вацлава з Олеська на ідею публікації польських та українських пісень разом. З цієї ж книги В. Залеський запозичив оригінальне

¹³⁷ *Wacław z Oleska [W. Zaleski]. Wiadomości o dziełach Łukasza Gołębiowskiego // Rozmaitości. – Lwów, 1832. – №42. – S. 343–349, №44. – S. 359–363, №46. – S. 375–380, №47. – S. 383–388, №48. – S. 391–394.*

¹³⁸ *Ibid.* – №42. – S. 343.

¹³⁹ *Ibid.* – №48. – S. 391.

¹⁴⁰ *Ibid.*

трактування жанру гаївок як пісень на честь поминання предків, а також декілька творів до майбутнього збірника.

Отже, у передньому слові до збірника Вацлав з Олеська систематизував теоретичний досвід попередників (причому брав до уваги праці насамперед поляків), опрацював доробок слов'янських фольклористів, відзначив роботу неслов'янських учених-народознавців, що мало проілюструвати сплеск зацікавлення фольклором у всій Європі. Основним епіграфом до збірника стали слова французького філолога К. Ш. Форієля, взяті з обширної передмови до його видання новогрецьких пісень у французькому перекладі (1830), де учений відзначив важливість фольклорних видань для розуміння національної історії і плекання культури.

Зазначимо, що для упорядкування величезного масиву народних пісень двох народів В. Залеському необхідно було проаналізувати також практичний досвід слов'янських фольклористів. З цією метою, готуючи до публікації збірник «Пісень галицьких», Вацлав з Олеська опрацював зібрання пісень інших слов'янських народів. У передмові до праці учений назвав шість збірників народних пісень, які він мав змогу опрацювати безпосередньо: «Збірник народних російських пісень з їх голосами» М. Львова й І. Прача (1790), «Найновіший всезагальний пісенник» О. Колотиліна (1810), «Слов'янські народні пісні» Ф. Л. Челаковського (1822, 1825, 1827), «Муза моравська» Й. Г. Галаса (1813), «Світські пісні словацького народу в Уграх» П. Й. Шафарика (1823, 1827) та «Сербські народні пісні» В. Караджича (1823, 1824). На думку М. Возняка, назви інших збірників, перелічених у передмові, В. Залеський передрукував з праць «Slovánské národní písně» (1822) Ф. Л. Челаковського та «Geschichte der slavischen Literatur» (1826) П. Й. Шафарика¹⁴¹. Звичайно, постає питання, чому Вацлаву з Олеська не були відомі збірники українських народних пісень, що вийшли на території Російської імперії? Знайти однозначну відповідь складно. Імовірно, що на час активних наукових пошуків В. Залеського, які припадають на 1826–1830 рр., збірники М. Цертелева (1819)

¹⁴¹ Возняк М. Маркіян Шашкевич як фольклорист. – Львів, 1911. – С. 7.

та М. Максимовича (1827) ще не потрапили до Галичини або були мало знані на цих територіях. Оскільки Вацлав з Олеська не був науковцем у повному розумінні цього слова, гіпотетично можемо припустити, що він не ставив собі за мету ознайомитися зі всіма фольклорними виданнями слов'янських науковців, тому обмежився лише йому відомими.

У короткому бібліографічному огляді В. Залеського проаналізовано роботу попередників, відзначено важливість фольклористичних праць для розвитку філологічних дисциплін. Названі збірники були різними за обсягом охопленого матеріалу, структурою, формою і способом упорядкування. Отже, замисливши видання фольклорних пісень, Вацлав з Олеська ознайомився з доробком слов'янських дослідників, відзначивши у передньому слові переваги і недоліки кожного збірника та відбираючи для своєї праці найбільш прийнятні засади. Першорядним завданням стало упорядкування пісенного матеріалу відповідно до певної класифікаційної системи. На початку ХІХ ст. збірники фольклорних пісень не мали сталого принципу групування народних творів. Одним з найпоширеніших способів подачі матеріалу була порядкова нумерація. Таким чином були оформлені збірники П. Й. Шафарика (другий том) та Ф. Л. Челаковського. Зовнішня простота такого упорядкування, яке базувалося на довільному механічному розміщенні пісень, була суттєвим недоліком. Вацлав з Олеська розумів, що подібна організація творів призводить до втрати міжтекстових зв'язків при читанні, ускладнює цілісне сприйняття та опрацювання матеріалу, а головне – не відтворює цілісної картини функціонування фольклору в певному регіоні.

Пошуки відповідних засад класифікації народної пісенності були актуальним завданням усіх упорядників фольклорних збірників. У першому томі свого збірника П. Й. Шафарик поділив пісні на ліричні, елегійні, алегоричні та сатиричні, а також історичні і балади. Ця класифікаційна система не мала чітких критеріїв. В. Залеський слушно зауважив, що елегійні та сатиричні пісні можуть бути одночасно і ліричними [PG, s. XXXI]. Вже у другому томі свого видання П. Й. Шафарик відмовився від такого поділу, використовуючи порядкову нумерацію, тим

визнавши недосконалість власної класифікації. У збірнику І. Прача та М. Львова фольклорний матеріал було прокласифіковано на «пісні протяжні, плясові або швидкі, весільні, хороводні, святкові та малоросійські». Досить детально пісенний матеріал погрупував О. Колотилін. Учений поділив народні твори на любовні і ніжні, пастуші, театральні, хори для кадрилі, польки та балету, військові і солдатські, простонародні, танкові, циганські, хороводні, святкові, весільні, малоросійські та різного змісту. Класифікація О. Колотиліна ґрунтувалась на поєднанні різних критеріїв поділу: національного, функціонального, тематичного, географічного. Подібною, але менш докладною була класифікація пісень у збірці Ф. Л. Челаковського: духовні, польові, гонацькі, сільські тощо.

Останні класифікації Вацлаву з Олеська видавалися більш вдалими. Найприйнятнішим В. Залеський вважав поділ, запропонований В. Караджичем. У тритомному збірнику сербських фольклорних пісень тексти були поділені на двадцять груп, а саме: весільні, паштровські приспівки до чарки, перашські здравиці, паштровські голосіння над покійниками, пісні-здравиці, королицькі, додольські, колядки, різдвяні, пісні, які співають у Великий піст, пісні, близькі до релігійних, пісні сліпців, виразно міфологічні, пісні, що співаються на попрячках, жнивварські, танцювальні, пісні, що співалися у Будві на Спаса, колискові, любовні та різні інші жіночі пісні, пісні бачванські нашого часу. Сучасна українська дослідниця В. Лірниченко вважає, що В. Караджич не проводив чіткої межі між любовною та родинно-побутовою лірикою, в основу поділу був покладений функціональний принцип¹⁴². Вона зазначає, що В. Караджич своєю класифікацією вказував на територіальне закріплення груп, хоча суто географічних груп у збірнику немає¹⁴³. Таким чином, класифікуючи пісенний матеріал, В. Залеський опирався здебільшого на працю В. Караджича, доповнену теоретичною статтею Д. Зубрицького «О śpiewach ludu polspolitego» (1823).

¹⁴² Лірниченко В. А. Дослідження сербо-хорватської народної лірики // Народна творчість та етнографія. – К., 1976. – №3. – С. 33.

¹⁴³ Там само.

Обсяг робіт, опрацьованих Вацлавом з Олеська перед публікацією власного збірника, був, як на той час, значний; він охопив як теоретичні статті, так і безпосередньо збірники фольклорних творів, упорядкованих слов'янськими науковцями. Навіть їх побіжний аналіз у передмові дозволив ученому стверджувати, що «збірник цей (“Пісні галицькі” – К. Б.), хоч недосконалий, однак він сміливо може ставати поруч збірників братніх слов'ян» [РГ, s. XXIX]. Поділяючи думки попередників, В. Залеський зробив спробу їх теоретизувати і поглибити, результатом чого стала ґрунтовна передмова до збірника, яку науковці вважають програмною та етапною у розвитку слов'янської романтичної фольклористики.

Отже, збирацька та упорядницька діяльність Вацлава з Олеська припала на період активізації діяльності польських та українських фольклористів, що свідчить про особливу актуальність саме такої роботи у цей період. За Р. Кирчівим та Ф. Стеблем, «на хвилі цього, передусім львівського, народознавчого руху, його дослідницьких пошуків, збірок матеріалів і визріваючих намірів їх видавничої реалізації і виник та з'явився друком збірник» Вацлава з Олеська¹⁴⁴, який був вимогою того часу. Збирання народознавчих матеріалів у Галичині досягло помітних результатів і, як стверджував І. Франко, дало «праці тривкої вартості»: збірники Вацлава з Олеська та Ж. Паулі, під впливом яких були написані дослідження Й. Лозинського, М. Шашкевича, Я. Головацького та ін.

Фольклористична діяльність Вацлава з Олеська мала два вектори впливу на розвиток польської та української культури. Його праця стала значним досягненням у розвитку народознавства, що було тісно пов'язано зі загальною громадсько-політичною атмосферою, а саме – з активізацією у суспільному житті краю ідеї незалежності. Як вказує Б. Сташків, у «першій половині ХІХ ст. українська національна культура зазнала значно більшого поступу» саме в Галичині: на початку ХІХ ст. були засновані українські культурно-просвітницькі громади Галичини, такі як «Товариства об'єднаних слов'ян», «Товариство галицьких

¹⁴⁴ Кирчів Р. Наука // Історія Львова.– Т. 2. – Львів, 2007. – С. 55.

Ян Православ Коубек

греко-католицьких священників», «Просвітне товариство священників» та інші, що були слабо організовані, однак в основу їхніх програм було закладено не тільки культурницьке відродження, а передусім національне визволення України¹⁴⁵. Активізація галицько-української інтелігенції, а найперше «Руської трійці», її широка громадсько-культурницька діяльність сприяли формуванню політичної свідомості, і як наслідок, утворенню «Головної Руської Ради» з уже чітко сформульованою ідеєю політичної соборності України на всіх етнографічних територіях.

Натомість у польській літературі під впливом збірника Вацлава з Олеська значно посилювався інтерес до української народної творчості. Хоч українська культура з її героїчною історією та багатством народно-поетичної традиції здавна знаходила відгомін у поезії польських авторів (згадаймо хоча б «Роксоланію» Кльоновича), у першій половині XIX ст. український фольклор став одним з основних джерел галицької поезії. Недаремно тогочасний критик Ю. Крашевський писав про «україноманію» в польській літературі як про «моральну хворобу XIX ст.». За свідченням Б. Дідицького, поляки «захоплювались, очаровувались до глибини всім тим, що лише пахло Україною»¹⁴⁶. Очевидно, що Вацлав з Олеська був предтечею так званої «Української школи» в польській культурі. У літературній творчості він також звертався до переспівування народних пісень, а матері-

¹⁴⁵ Сташків Б. Культурно-мовне відродження як передумова політичної соборності українського національно-визвольного руху: [Електронний ресурс] // Мультиверсум. Філософський альманах. – К., – 2004. – №42. – Режим доступу до статті: www.filosof.com.ua/Jornel/M_42/Stashkiv.htm (11.06.09). – Назва з екрану.

¹⁴⁶ Дідицький Б. Свое-жизньевы записки. – Львов. – 1907. – Ч. 1. – С. 44.

али виданого ним збірника багаторазово у різний спосіб опрацьовували її представники.

Вацлав з Олеська був обдарованою особистістю, він успішно поєднував наукову, фольклористичну, викладацьку, публіцистичну, критико-театральну, суспільно-культурницьку діяльність з роботою в урядових інституціях. Членство у багатьох громадських організаціях розширювало коло його контактів, допомагало спілкуванню з провідними діячами-сучасниками (поляками В. Полем, С. Гоцинським, А. Бельовським, Б. Залеським, К. Бродзінським, Ф. Бернатовичем, Л. Голембйовським, Л. Семенським, Й. та Л. Борковськими, Я. Держжовським, українцями М. Шашкевичем, Я. Головацьким, І. Вагилевичем, Г. Ількевичем, чехами В. Ганкою, Я. П. Коубеком, словенцем М. Чопом), сприяло формуванню власної позиції щодо надбань та перспектив розвитку польської та української культур у загальнослов'янському контексті.

Ще з юних літ у В. Залеського формується особливий інтерес до українського народу, його історії та культури. Розвиток письменницьких здібностей, постійна робота над удосконаленням власного стилю позитивно вплинули на передмову до «Пісень галицьких», що вирізняється логічністю та майстерністю авторського викладу.

Формуванню фольклористичних зацікавлень і збирацької роботи Вацлава з Олеська сприяли народознавчі праці його попередників і сучасників: Г. Й. Гердера, К. Бродзінського, В. Караджича, З. Доленги-Ходаковського, Л. Голембйовського, Л. Й. Жуковського, Д. Зубрицького, К. Гютнера, Л. Пйонткевича та ін. В. Залеський не лише зібрав велику кількість народних пісень, залучивши до збирацької праці студентів, не тільки осмислив, систематизував та упорядкував великий корпус польських та українських фольклорних творів, а й залучив до фольклористичної і народознавчої діяльності інших учених, сприяв їх науковій діяльності та поступу народознавства в цілому.

У 1833 р. публікація збірника «Пісні галицькі» стала першою значною подією у науковому житті дослідника, наступним переломним моментом стало обрання В. Залеського на посаду губернатора Галичини у 1848 р. На цій посаді він не встиг

досягнути висот з політичних причин та через передчасну смерть. Завдяки збірнику ім'я Вацлава з Олеська опинилося серед перших у переліку фольклористів-романтиків. Його фольклористична концепція була сформована під впливом і завдяки існуючому науковому доробку славістів-народознавців і культурних діячів, які вже окреслили основні проблеми теоретичної фольклористики. Аналіз статей і збірників, які опрацював В. Залеський, дав підстави окреслити парадигму сформованих на той час таких теоретичних фольклористичних питань: систематизація та класифікація творів народної пісенності; визначення ознак фольклорного жанру як категорії; окреслення функціонування жанрів усної народної словесності; взаємозв'язок фольклору з іншими гуманітарними галузями, насамперед художньою літературою.

Усі зазначені вище проблеми були актуальними на той час, тому у передмові до збірника Вацлав з Олеська намагався розкрити своє розуміння цих питань. Матеріали та публікації, з якими ознайомився вчений, різною мірою позначилися на змісті й характері його передмови: деякі розвідки були фактично «абсорбовані», з деяких упорядник запозичував окремі ідеї, інші вплинули лише на загальний зміст вступного слова. В. Залеський зробив спробу теоретичного поглиблення думок своїх попередників, у результаті чого з'явилися його фольклористичні статті, стала можливою участь у дискусії на сторінках «*Rozmaitości*» (1827) з приводу статті Л. Пйонткевича, рецензія «*Wiadomości o dziełach Łukasza Gołębiowskiego*» (1832) та ґрунтовна передмова до збірника, яку науковці вважають етапною у розвитку слов'янської романтичної фольклористики.